

PALKAT TUOTTAVUUS JA TYÖLLISYYS – KOKEMUKSIA SAKSASTA

SISÄLTÖ

Tiivistelmä	3
1 Saksan kokemuksia.....	5
Saksan työmarkkinajärjestelmä.....	5
Palkanmuodostuksen rooli Saksan talouskehityksessä	6
Hartz-reformit.....	10
Finanssikriisin jälkeinen taantuma	13
2 Pitkän aikavälin tasapaino	17
Erot Suomen ja Saksan kehityksessä.....	18
Kansainvälinen vertailu	20
3 Lyhyen aikavälin sopeutuminen	21
Erot Suomen ja Saksan kehityksessä.....	22
Kansainvälinen vertailu	26
Kirjallisuus	30

TIIVISTELMÄ

Saksan työllisyyskehityksen trendi on ollut Suomea parempi pitkällä aikavälillä, ei ainoastaan finanssikriisin jälkeisessä taantumassa, vaan myös sitä edeltäneinä ja seuranneina vuosina. Saksan työllisyyden paraneva kehitys 2000-luvun alun jälkeen antaa viitteitä siitä, että tässä raportissa esitellyt muutokset Saksan työmarkkinoilla ovat olleet tuloksellisia.

Saksan vientiteollisuuden menestyksen sekä hyvän työllisyyskehityksen taustalla ovat raportissa esiteltyjen tutkimusten perusteella sekä työmarkkinoiden uudistamiseksi vuosina 2003–2005 tehdyt Hartz-reformit että pitkään jatkuneet maltilliset palkankorotukset. Maltillisten palkankorotusten taustalla on Saksan palkanmuodostuksen hajautuminen 1990-luvun puolivälistä lähtien toimialatasolta yritystasolle. Saksojen yhdistyminen ja Itä-Euroopan avautuminen 1990-luvun alussa loi painetta työmarkkinoiden joustavuuden lisäämiselle jotta työpaikkojen säilyminen Saksassa voitiin turvata. Siten Saksan tehdasteollisuuden kilpailukyky on parantunut edullisempien kotimaisten välituotepanosten, ulkomaisten välituotepanosten käytön lisääntymisen sekä työvoimakustannusten kasvua nopeamman tuottavuuskehityksen kautta.

Hartz-reformeista merkittävimpiä oli työttömyyskorvauksen keston rajausta ja tason leikkaus. Uudistusten on katsottu tehostaneen Saksan työmarkkinoiden toimintaa ja vähentäneen pitkäaikaistyöttömyyttä. Hyvän vienti- ja työmarkkinakehityksen käänköpuolena on kuitenkin ollut osa-aikaisten ja matalapalkkaisten työpaikkojen yleistyminen, palkkaepätasa-arvon kasvu, työttömiksi joutuvien aiempaa heikompi asema sekä ehkä jo liiankin suuri vaihtotaseen ylijäämä.

Talousteorian mukaan palkkojen, tuottavuuden ja työllisyyden välillä on selkeä johdonmukainen yhteys. Pitkällä aikavälillä palkkojen nousu on mahdollista ennen kaikkea työvoiman tuottavuuden kasvun kautta, sillä kilpailullisilla markkinoilla työvoimakustannukset vastaavat työpanoksen rajatuottavuutta. Siten pitkällä aikavälillä työllisyys heikkenee, mikäli reaali-palkkojen kehitys ylittää tuottavuuden kasvun.

Raportissa on esitetty pitkän aikavälin vertailua eri maiden reaali-ansioiden ja tuottavuuden kehityksestä parin viime vuosikymmenen aikana. Suomessa reaali-ansioiden kehitys seurasi finanssikriisiin asti tuottavuuden kehitystä, mutta sen jälkeen tuottavuuden kehitys on ollut huomattavasti reaali-ansioiden kehitystä heikompaa. Saksassa tuottavuus on puolestaan kehittynyt reaali-ansioita nopeammin erityisesti 2000-luvun alkuvuosina.

Lyhyen aikavälin tarkastelussa on puolestaan vertailtu eri maiden suhdannesopeutumista finanssikriisin jälkeisessä taantumassa eli onko BKT:n lasku aiheuttanut sopeutumista työpanoksessa vai tuottavuudessa. Lisäksi työpanoksen muutos on hajotettu työllisyyden, keskimääräisen työajan ja työvoiman muutoksiin.

Tarkastelun perusteella työpanos ei ole Saksassa ja Suomessa sopeutunut yhtä paljon kuin BKT. Siten noin puolet sopeutumisesta on tapahtunut heikentyneen tuottavuuden kautta, mikä on heikentänyt yritysten kannattavuutta. Tämä poikkeaa esimerkiksi Suomen kokemasta 1990-luvun lamasta, sillä silloin sopeutuminen tapahtui liki kokonaan työpanoksen kautta.

Työllisten määrän vähenemistä taantumassa puskuroi sekä Suomessa että Saksassa yritysten taseiden supistumisen lisäksi keskimääräisen työajan joustaminen. Saksassa työpanoksen sopeutuminen finanssikriisin jälkeiseen taantumaaan tapahtui ensisijaisesti keskimääräisen työajan lyhenemisen kautta, eikä työllisyys juuri heikentynyt, sillä Saksassa yritysten keinovalikoima työntekijöidensä työaikojen lyhentämiseksi oli laaja. Työllisyyden heikentymistä esti myös se, että palkat joustivat jonkin verran matalasuhteessa. Lisäksi taantuma iski kovimmin hyvässä kunnossa olleisiin vientiyrityksiin, joilla ennen taantumaa oli ollut pulaa osaavasta työvoimasta. Suomessa keskimääräistä työaikaa lyhentäneet laajat lomautukset ovat osaltaan vähentäneet tarvetta vähentää työllisten määrää, mutta tämän joustoelementin merkitys on huomattavasti vähäisempi kuin Saksan työaikajoustot.

1 SAKSAN KOKEMUKSIA

Saksassa on käyty runsaasti keskustelua siitä, mitkä tekijät ovat mahdollistaneet Saksan viime vuosien hyvän talous- ja työllisyyskehityksen. Saksan vientikehitys on ollut vahvaa, mutta kotimainen kysyntä on kasvanut siihen nähden melko hitaasti. Siten Saksan vaihtotaseen ylijäämä on kasvanut jo yli seitsemään prosenttiin bruttokansantuotteesta. Kilpailevia selityksiä hyvään kehitykseen ovat maltillinen palkanmuodostus, työmarkkinoiden uudistamiseksi toteutetut Hartz-reformit sekä ulkoiset tekijät, kuten Saksojen yhdistyminen ja EU:n itälaajentuminen.¹

Luvun alussa on kuvattu Saksan työmarkkinajärjestelmän erityispiirteitä siltä osin, kuin se on tarpeen tutkimuskirjallisuudessa esitettyjen tulosten ymmärtämiseksi. Tarkempaa tietoa Saksan työmarkkinoiden sopimusjärjestelmästä löytyy esimerkiksi Tulo- ja kustannuskehityksen selvitystoimikunnan (2013) tekemästä selvityksestä sekä Kauhasen ja Saukkosen (2011) raportista.

Saksan työmarkkinajärjestelmä

Saksassa työehtosopimuksista neuvotellaan joko osavaltioittain toimialatasolla tai yrityskohtaisesti. Työehtosopimukset koskevat käytännössä kaikkia työntekijöitä niissä yrityksissä, jotka tunnustavat relevantin toimiala- ja osavaltiotason työehtosopimuksen. Työehtosopimuksen tunnustaneet yritykset voivat myös myöhemmin jättäytyä sopimuksen ulkopuolelle, mikäli asiasta päästään yksimielisyyteen työntekijöiden kanssa². (Dustmann ym. 2014.) Sen sijaan yleissitovien työehtosopimusten merkitys on Saksassa huomattavan pieni, sillä työehtosopimuksen julistaminen yleissitovaksi edellyttää Saksan työministeriön hyväksyntää. Työnantajaliittoihin kuulumattomat yritykset soveltavat kuitenkin varsin yleisesti jotakin työehtosopimusta tai osia siitä. (Kauhanen ja Saukkonen 2011.)

¹ Tulo- ja kustannuskehityksen selvitystoimikunta vieraili Berliinissä 7.–8.5.2014. Vierailun tarkoituksena oli tutustua Saksan palkanmuodostusjärjestelmään ja oppia mitkä tekijät ovat myötävaikuttaneet Saksan viime vuosien hyvään työllisyys- ja kilpailukykykehitykseen. Matkallaan toimikunta tapasi professori Michael Burdan Humboldtin yliopistosta, tutkija Herrmann Gartnerin IAB-tutkimuslaitoksesta, Suomen Berliinin suurlähetystön työmarkkina- ja talousasiantuntijoita sekä ammattiliitto IG Metallin ja työnantajakeskusjärjestö BDA:n edustajat. Tämä luku raportista perustuu pitkälti toimikunnan matkan tapaamisissa esiin nousseeseen tutkimuskirjallisuuteen.

² Vanhojen työntekijöiden osalta työehtosopimusta on kuitenkin noudatettava kuluvan sopimuskauden loppuun asti.

Vuoden 1995 jälkeen työehtosopimusten kattavuus on laskenut merkittävästi, sillä vuoteen 2008 mennessä toimialakohtaisten sopimusten kattavuus oli laskenut 75 prosentista 56 prosenttiin työntekijöistä. Sen sijaan yritysکوhtaisten sopimusten kattavuus laski samana aikana vain 10,5 prosentista yhdeksään prosenttiin. (Dustmann ym. 2014.) Toisaalta myös työntekijöiden järjestäytymisaste on laskenut Saksassa huomattavasti, noin 30 prosentista noin 20 prosenttiin, parin viime vuosikymmenen aikana. Sen sijaan työnantajien järjestäytymisasteessa ei ole tapahtunut yhtä merkittävää laskua, sillä noin 60 prosenttia palkansaajista työskentelee edelleen työnantajaliittoihin kuuluvissa yrityksissä. Monet yritykset ovat kuitenkin käyttäneet mahdollisuutta irrottaa työntajaliiton jäsenyys erilleen työehtosopimuksen sitovuudesta tai perustaneet erillisiä työnantajaliittoja, joita alan työehtosopimukset eivät sido. (Kauhanen ja Saukkonen 2011.)

Toimialakohtaisissa työehtosopimuksissa on kasvavissa määrin sovittu niin sanotuista avaamislausekkeista, jotka mahdollistavat tietyn ehdoin neuvottelut yritysکوhtaista poikkeuksista työehtosopimukseen. Alun perin avaamislausekkeet koskivat vain työaikoja, mutta 1990-luvun puolivälistä lähtien enenevässä määrin myös palkkoja. Aluksi avaamislausekkeita oli tarkoitus käyttää vain väliaikaisesti konkurssien estämiseksi, mutta myöhemmin niitä on alettu käyttää myös yleisemmin varmistamaan yritysten kilpailukykyä. Avaamislausekkeen käyttöönoton yksityiskohdista sovitaan yrityksen yritysneuvostossa³. Saksan lain mukaan yritykset, joissa ei ole yritysneuvostoa, eivät voi käyttää avaamislausekkeita, mutta kyseiset yritykset voivat jättäytyä työehtosopimuksen ulkopuolelle. Yritykset, joissa on yritysneuvosto, mutta jotka ovat työehtosopimuksen ulkopuolella, voivat sopia palkoista yritysneuvostossa. Palkkojen osalta avaamislausekkeiden käyttö on yleistynyt tehdasteollisuuden toimialakohtaisissa sopimuksissa viidestä prosentista 60 prosenttiin vuosien 1995 ja 2004 välisenä aikana. (Dustmann ym. 2014.)

Palkanmuodostuksen rooli Saksan talouskehityksessä

Dustmannin ym. (2014) mukaan Saksan taloudessa ja erityisesti työllisyyskehityksessä viime vuosikymmenellä tapahtuneen täyskäännöksen takana on pitkään jatkunut palkkamallin sekä reaali-palkkojen lasku palkkajakauman alareunassa.⁴ Siten Saksan yksikkötyökustannusten kehitys on ollut edullista niin tehdasteollisuudessa kuin muillakin talouden aloilla, mikä on parantanut merkittävästi

³ Yritysneuvostot (Betriebsrat) edustavat työntekijöitä tyypillisesti suurissa ja keskisuurissa yrityksissä työntekijöiden neuvotellessa yritysکوhtaista ratkaisuihin. Yrityksen toimipisteeseen on perustettava yritysneuvosto työntekijöiden sitä pyytäessä, mikäli yrityksen toimipisteessä on vähintään viisi työntekijää. Yritysneuvosto löytyy noin 92 prosentista yli 50 hengen työpaikoista, mutta vain 18 prosentissa toimipaikoista, jotka ovat tätä pienempiä.

⁴ Koko tämä alaluku perustuu Dustmannin ym. (2014) artikkeliin, ellei muuta lähdeviitettä ole mainittu.

Saksan vientiteollisuuden kilpailukykyä. Kirjoittajien mukaan maltillisen palkkakehityksen taustalla on Saksan työmarkkinajärjestelmän rakenne, joka mahdollisti palkanmuodostuksen hajautumisen toimialatasolta yritystasolle.

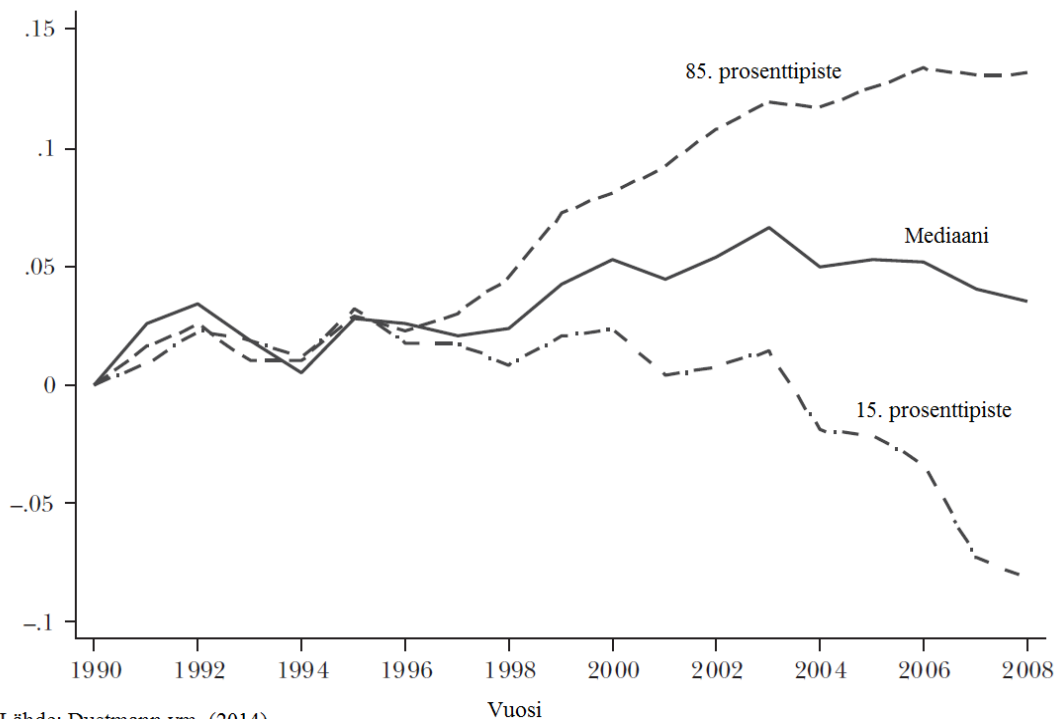
Kirjoittajat painottavat, että Saksan muusta Manner-Euroopasta poikkeavan talouskehityksen taustalla on ollut Berliiniin muurin murtuminen vuonna 1989. Saksojen yhdistymisen suuret taloudelliset kustannukset johtivat heikon talouskehityksen pitkittymiseen. Toisaalta saksalaiselle teollisuudelle avautui poikkeuksellinen mahdollisuus siirtää tuotantoa itäisen Keski-Euroopan maihin, jotka tarjosivat vakaan investointi-ilmapiirin, matalat työvoimakustannukset sekä Saksaa joustavamman työmarkkinasääntelyn. Itäisen Keski-Euroopan mailla oli myös pitkä yhteinen historia vuorovaikutuksesta ja kaupankäynnistä Saksan kanssa rautaesiripun takana vietetyistä vuosikymmenistä huolimatta. Lisäksi monissa itäisen Keski-Euroopan maissa oppisopimusjärjestelmä on Saksan tavoin yleinen ja maissa puhutaan laajalti saksaa. Itäisen Keski-Euroopan maiden liittyminen Euroopan unioniin saattoi vielä voimistaa painetta vähentää Saksan työmarkkinoiden jäykkyyksiä.

Edellä kuvatut tekijät heilauttivat työntajajärjestöjen ja ammattiliittojen keskinäistä voimatasapainoa. Säilyttääkseen työpaikat Saksassa työntekijäpuoli, etunenässä yritysneuvostot, mukautui työnantajien vaatimukseen lisätä paikallista sopimista ja yrityskohtaisia poikkeuksia työehtosopimukseen. Tämä johti usein maltillisempaan palkkakehitykseen esimerkiksi negatiivisten palkkaliukumien kautta, yritysneuvostojen roolin kasvuun Saksan sopimusjärjestelmässä sekä yrityskohtaisten poikkeusten jyrkkään kasvuun toimialoittaisissa sopimuksissa 1990-luvun puolivälin jälkeen. Yritysneuvostojen halukkuutta yrityskohtaisiin ratkaisuihin selittää myös se, että yritysneuvostoihin valittavien työntekijöiden ei tarvitse olla ammattiliiton edustajia, vaikka käytännössä näin usein onkin. Siten yritysneuvostot voivat toimia melko riippumattomasti ammattiliitoista, jos kyseisen yrityksen tulevaisuus on vaarassa.

Kirjoittajien laskelma antaa kuitenkin viitteitä siitä, että työehtosopimusten kattavuuden laskulla on myös ollut merkittävä rooli maltillisessa palkkakehityksessä. Palkkataso olisi laskelman mukaan ollut koko palkkajakauman osalta korkeampi, jos työehtosopimusten kattavuus olisi vuonna 2008 ollut vuoden 1995 tasolla, mutta erityisen iso ero oli palkkajakauman alareunassa. Saksassa reaali-palkat palkkajakauman alimman 15 prosentin osalta laskivat huomattavasti 1990-luvun puolivälistä alkaen ja 2000-luvun alusta lähtien myös mediaanipalkat alkoivat laskea reaalisesti (kuvio 1)⁵. Reaali-palkat jatkoivat kasvuaan vain ylimmissä tuloluokissa. Tehdasteollisuudessa reaali-palkat nousivat vuosina 1995–2007 melko maltillisesti 8,2 %, mutta laskivat avoimella palvelusektorilla 1,2 % ja suljetulla sektorilla 4,1 %.

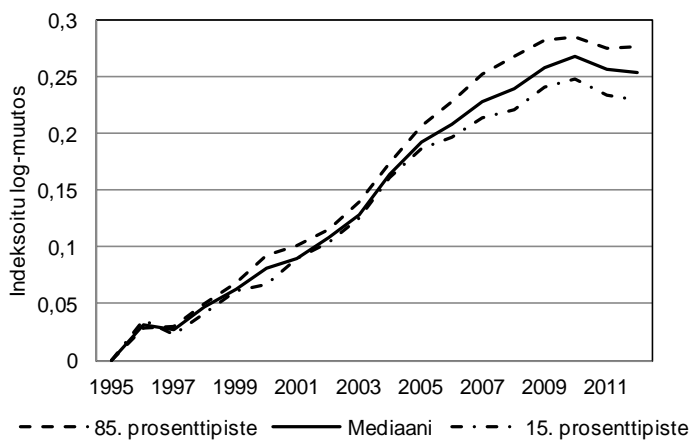
⁵ Kuviossa 2 on vertailun vuoksi esitetty vastaava kehitys Suomen osalta käyttämällä Tilastokeskuksesta tätä tarkoitusta varten pyydettyjä palkka-aineistoja, jotka on deflatoitu käyttämällä yhdenmukaistettua kuluttajahintaindeksiä. Kuvioista voidaan havaita, että reaali-ansioiden kehitys on ollut Suomessa ripeämpää ja yhtenäisempää kuin Saksassa.

Kuvio 1. Länsi-Saksan indeksoitu logaritmistien reaaliansioiden kasvu palkkajakauman 15., 50. ja 85. prosenttipisteissä vuosina 1990-2008

Lähde: Dustmann ym. (2014)

Kuvio 2. Reaaliansioiden kehitys Suomessa

Edellä kuvattu sektorikohtainen

reaalipalkkakehitys ei suoraan tue väitettä maltillisten palkankorotusten vientiteollisuuden kilpailukykyä parantavasta vaikutuksesta. Kun tarkastellaan tarkemmin Saksan tehdasteollisuutta, on tuottavuuskasvu ylittänyt alan palkankorotusvauhdin ja ollut nopeampaa kuin talouden muilla sektoreilla. Lisäksi tehdasteollisuuden arvonlisäyksen osuus sen

lopputuotteista on vain noin kolmannes, sillä loppuosa koostuu joko kotimaisten tai ulkomaisten välituotteiden sisältämästä arvonlisäyksestä. Siten tehdasteollisuus on voinut hyötyä kotimaan muiden sektoreiden maltillisista palkoista ja halvoista tuontihyödykkeistä. Vuosien 1995 ja 2007 välillä Saksan tehdasteollisuuden arvonlisäys on pysynyt liki 23 prosentissa suhteessa BKT:hen, mutta sen lopputuotteiden arvo suhteessa BKT:hen on kasvanut 35 prosentista 39,3 prosenttiin. Samalla välituotteiden käytön osuus on kasvanut noin seitsemän prosenttiyksikköä, liki 73 prosenttiin vuonna 2007. Välituotekäytön osuuden kasvu on tullut ulkomaisten välituotepanosten puolelta, sillä kotimaisten välituotepanosten osuus pysyi aikavälillä samalla tasolla, noin 51 prosentissa. Saksan tehdasteollisuuden välituotepanosten kotimaisuusaste on siten korkea, vuonna 2007 se oli noin 70 %.

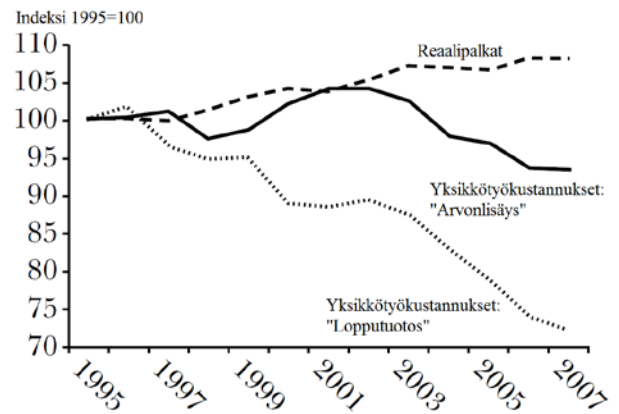
Artikkelissa tarkastellaan myös kaikkia tehdasteollisuuden tuotoksen (myös välituotekäytön) sisältämiä kotimaisia työvoimakustannuksia suhteessa tehdasteollisuuden käypähintaiseen lopputuotokseen, eikä käytetä vain perinteistä reaalisten yksikkötyökustannusten mittaria, jolloin tehdasteollisuuden työvoimakustannukset suhteutetaan tehdasteollisuuden käypähintaiseen arvonlisäykseen. Tällaisessa tarkastelussa myös kilpailukyvn paraneminen välituotekäytön kautta

tulee esille. Kirjoittajien laskelmat osoittavat, että kotimaiset työvoimakustannukset suhteessa tehdasteollisuuden tuotokseen ovat laskeneet Saksassa huomattavasti nopeammin kuin tehdasteollisuuden työvoimakustannukset suhteessa toimialan arvonlisäykseen (kuvio 3). Tätä kehitystä ei siis voida selittää tuontipanosten osuuden kasvulla koko tuotoksen arvosta. Lisäksi lopputuotoksen avulla lasketut yksikkötyökustannukset ovat olleet laskussa koko tarkastelujakson ajan vuodesta 1995 lähtien, kun taas arvonlisäyksen avulla lasketut yksikkötyökustannukset alkoivat laskea nopeasti vasta vuodesta 2003 lähtien.

Dustmannin ym. hakevat tukea näkemykselleen palkanmuodostuksen merkityksestä Saksan talouskehitykseen arvioimalla Hartz-reformien (ks. tarkemmin seuraava alaluku) ja euroalueeseen liittymisen osuutta hyvään kehitykseen. Kirjoittajien mukaan Hartz-reformit olivat sen verran vaatimattomia, että niillä tuskin voi suureksi osaksi selittää Saksan kilpailukyvn ja työllisyyden huomattavaa paranemista, vaikka reformien myötä pitkäaikaistyöttömyys on laskenut ja reaali-palkat ovat laskeneet palkkajakauman alareunassa. Lisäksi Hartz-reformit toteutettiin vasta vuosikymmen sen jälkeen, kun Saksan palkanmuodostuksen hajautuminen ja tehdasteollisuuden kilpailukyvn paraneminen alkoivat.

Samoin euron käyttöönotolla on saattanut olla vaikutusta Saksan parantuneeseen kilpailukykyyn, mutta se ei ole ollut kirjoittajien mukaan päätekijä. Euron käyttöönotto tapahtui myöhemmin kuin palkanmuodostuksen hajautuminen alkoi ja lisäksi euro on vahvistunut pitkän aikaa suhteessa dollariin, mikä on heikentänyt kilpailukykyä. On epätodennäköistä, että itsenäinen Saksan markka olisi vahvistunut enemmän dollaria vastaan ainakaan ennen finanssikriisiä ja Euroopan velkakriisiä. Toisaalta vaikka itsenäinen Saksan valuutta olisikin vahvistunut, olisivat tuodut välituotteet tulleet edullisemmiksi ja työmarkkinoiden joustot olisivat saattaneet olla suuremmat. Kirjoittajien yhteenvetona on, että Saksan tehdasteollisuus on parantanut kilpailukykyään edullisempien kotimaisten välituotepanosten, lisääntyneen

Kuvio 3. Reaalipalkat ja yksikkötyökustannukset Saksan avoimessa tehdasteollisuudessa vuosina 1995-2007

Lähde: Dustmann ym. (2014)

ulkomaisten väliuotepanosten käytön sekä työvoimakustannusten kasvua nopeamman tuottavuuskehityksen kautta.

Edellä kuvattu reaaliansoioiden lasku palkkajakauman alareunassa on luultavasti osaltaan vaikuttanut siihen, että Saksan sosiaalidemokraattinen puolue ajoi läpi kattavan, lakisääteisen minimipalkan toteuttamisen Angela Merkelin hallituksen ohjelmaan. Siten Saksassa on tulossa voimaan 8,50 euron vähimmäistuntipalkka⁶ vaiheittain vuosina 2015–2017. Viimeaikaisessa keskustelussa vaatimukset Saksan korkeammista palkankorotuksista eivät ole tulleet ainoastaan Saksan ulkopuolelta, vaan myös Saksan keskuspankin on tulkittu suosittaneen korkeampia palkankorotuksia. Saksan keskuspankin pääjohtajan Jens Weidmannin mukaan pankki ei ole antanut neuvoja vaan tarkastellut palkankorotuksia hintavakauden näkökulmasta (Deutsche Bundesbank 2014). Hänen mukaansa on luonnollista, että palkat kasvavat nyt työllisyyden parannuttua ripeämmin kuin aiemmin Saksan talouden ollessa huonommassa kunnossa. Lisäksi Saksassa neuvotellut keskimäärin noin kolmen prosentin palkankorotukset vastaavat karkealla laskutavalla euroalueen keskipitkän aikavälin hieman alle kahden prosentin inflaatiotavoitetta sekä tuottavuuden yhden prosentin trendikasvua. Palkkaneuvotteluja käydään kuitenkin heijastaen kunkin alan erityistä tilannetta.

Hartz-reformit

Saksan liittokansleri Gerhard Schröder asetti vuonna 2002 työmarkkinoiden uudistuksia pohtivan komitean, jonka puheenjohtajaksi hän nimitti Volkswagenin henkilöstöjohtaja Peter Hartzin. Komitean ehdotusten pohjalta Saksassa säädettiin vuosina 2003–2005 neljä Hartz-reformeina tunnettua lakia. Hartz I lailla yksityiset yritykset otettiin mukaan aktiivisen työvoimapolitiikan toteuttamiseen ottamalla käyttöön työttömille tarjottavat palvelusetelit. Lisäksi vuokratyöyrityksiä koskevaa sääntelyä purettiin merkittävästi⁷, ja irtisanomislainsäädännön soveltamisalaa rajattiin yli viiden hengen yrityksistä vain yli 10 hengen yrityksiin. Hartz II lailla luotiin ns. mini- ja midityöt. Minityöt on vapautettu kokonaan sosiaaliturvamaksuista 400 euron kuukausituloihin asti. Ansioiden kasvaessa 400–800 euroon, puhutaan midityöistä, sillä sosiaaliturvamaksut alkavat 400 euron jälkeen kohota asteittain saavuttaen normaalin tason 800 euron kuukausitulojen kohdalla⁸. Lisäksi itsensä työllistäjille luotiin starttirahaa muistuttava

⁶ Säännös ei kuitenkaan koske alaikäisiä, harjoittelijoita eikä pitkäaikaistyöttömiä kuuden ensimmäisen työssäolokuukauden osalta.

⁷ Ks. tarkemmin esim. Schmöller (2013, s. 13).

⁸ Nykyään minityön raja on alle 450 euron ja midityön raja 450–850 euron kuukausitulo (Schmöller 2013).

tukimuoto ("Ich-AG")⁹. Hartz III lailla puolestaan uudistettiin työvoimatoimistojen organisaatiota ja roolia. Uudistuksista eniten huomiota on saanut Hartz IV laki, jolla pyrittiin parantamaan työnteon kannustimia kiristämällä työttömyyskorvauksen ehtoja. Lailla leikattiin työttömyyskorvausten tasoa ja kestoja sekä tiukennettiin työssäoloehdosta¹⁰. Lisäksi työtarkouksesta kieltäytymisestä seuraavia sanktioita kovennettiin ja niitä alettiin käyttää useammin. (Burda ja Hunt 2011 sekä Kauhanen ja Saukkonen 2011.)

Möllerin (2010) mukaan Hartz-reformit paransivat Saksan työmarkkinoiden toimintaa finanssikriisiä edeltäneenä nousukautena, vaikka kaikkia uudistuksen osia ei ollutkaan suunniteltu hyvin. Esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyys alkoi vähentyä merkittävästi ensimmäistä kertaa sitten 1960-luvun ja työmarkkinoiden toiminta tehostui, sillä työttömien määrä väheni, vaikka avoinna olevien työpaikkojen määrä pysyi ennallaan.

Krebs ja Scheffel (2013) arvioivat Hartz-reformien vaikutuksia rakentamansa makrotaloudellisen mallin simulointitulosten avulla. Tulosten mukaan Saksan 9,0 prosentin¹¹ tasapainotyöttömyysaste laski 1,4 prosenttiyksikköä Hartz IV lain ja 1,5 prosenttiyksikköä Hartz I–III lakien myötä. Hartz IV laki lisäsi työttömien työnhaun kannustimia ja paransi siten työttömien ja erityisesti pitkäaikaistyöttömien työllistymistä. Saksan työttömyys laski vuoden 2005 liki 11 prosentista 8,5 prosenttiin vuoteen 2008 mennessä, nousi hieman finanssikriisin aikana, mutta jatkoi laskuaan ollen 5,5 % vuoden 2012 lopussa. Siten noin puolet vuosina 2005–2012 nähdystä työttömyyden laskusta olisi kirjoittajien mukaan Hartz-reformien vaikutusta. Artikkelin tulosten perusteella Hartz-reformien tyyllisellä työttömyyskorvausten uudistuksella olisi Ranskassa tai Espanjassa vain suhteellisen maltillinen vaikutus tasapainotyöttömyysasteeseen, Ranskassa noin 0,5 ja Espanjassa noin 0,3 prosenttiyksikköä. Syy tähän on yksinkertainen, sillä Ranskassa ja Espanjassa pitkäaikaistyöttömille maksetut työttömyyskorvaukset ovat jo matalia, kun taas Saksan järjestelmä oli ennen Hartz IV uudistusta hyvin antelias.

Krebs ja Scheffel toteavat Hartz IV uudistusten johtavan reaali-palkkojen laskuun, sillä työttömyyskorvausten lasku johtaa työttömien palkkavaatimusten laskuun ja työn tarjonnan lisääntymiseen. Uudistukset parantavat siten myös talouskasvua kahdella tavalla. Ensinnä työllisyyden paraneminen kasvattaa BKT:tä. Toiseksi henkiseen pääomaan tehtyjen investointien tuotto paranee, sillä ansiotuloverotusta voidaan keventää työttömyyden laskiessa. Tämä vaikutus on vahvempi kuin

⁹ Tukea voi ensimmäisenä vuonna saada 600 euroa, toisena vuonna 360 euroa ja kolmantena vuonna 240 euroa kuukaudessa, kunhan vuositulot ovat alle 25 000 euroa.

¹⁰ Ennen uudistusta työttömyyskorvausta (Arbeitslosengeld) sai työkokemuksesta ja iästä riippuen 6–32 kuukauden ajalta. Uudistuksen myötä työttömyyskorvausta voi saada enää 6–18 kuukaudelta. Työttömyyskorvauksen taso pysyi uudistuksen jälkeenkin 60–67 prosentissa työttömyyttä edeltäneistä nettotuloista, ollen kuitenkin enintään 4 250 euroa kuukaudessa. Merkittävämpi muutos oli työttömyyskorvauksen päätyttyä maksetun työttömyysavustuksen (Arbeitslosenhilfe) lakkauttaminen. Ennen lakkautusta työttömyysavustuksen taso oli 53–57 % aikaisemmista nettotuloista, eikä sen kesto ollut rajattu. Työttömyysavustuksen tilalle tuli aiemmista ansioista riippumaton korvaus (Arbeitslosengeld II) sekä asumistuki. Oikeus korvaukseen riippuu kuitenkin muista tuloista sekä varallisuudesta.

¹¹ Saksan työttömyysasteen keskiarvo vuosina 2000–2004.

uudistuksen alkuperäinen bruttopalkkoja laskeva vaikutus. Siten investoinnit henkiseen pääomaan kasvavat, mikä ruokkii kirjoittajien perusarvion mukaan pitkän aikavälin vuotuista talouskasvua noin 0,1 %. Kirjoittajien mukaan työllisten elinkaarikulutus kasvaa Hartz IV uudistuksen myötä noin 0,4 % alhaisempien verojen ansiosta, mutta pitkäaikaistyöttömiksi jäävien elinkaarikulutus laskee liki prosentin työttömyyskorvausten leikkauksen seurauksena.

Saksan työmarkkinoiden uudistuksia on tarkasteltu myös kriittisestä näkökulmasta, sillä esimerkiksi epätyypilliset työsuhteet ovat yleistyneet ja työttömien asema on heikentynyt. Schmöllerin (2013) mukaan pelkästään työllisyysastetta katsomalla Saksan tilanne saattaa näyttäytyä todellisuutta valoisammalta, sillä työllisyyden paraneminen perustuu osin osa-aikatyön lisääntymiseen. Osa-aikaisten osuus on kasvanut Saksassa noin neljännekseen kokonaistyöllisyydestä ja nyt noin viisi prosenttiyksikköä korkeammalla tasolla kuin euroalueella keskimäärin. Havainto saattaa Schmöllerin (2013) mukaan johtua aiemmin työvoiman ulkopuolella olleiden naisten liittymisestä työvoimaan mini- ja midityöpaikkojen myötä. On kuitenkin syytä huomata, että jo ennen uudistuksia Saksassa naisten osallistumisaste on ollut alhaisempaa ja osa-aika työn tekeminen yleisempää kuin esimerkiksi Suomessa.

Wippermannin (2012) mukaan mini- ja midityöiden tarkoituksena oli alun perin toimia siltana säännölliseen työhön tai mahdollisuutena lisätuloihin sosiaaliturvan varassa eläville henkilöille. Minityöt ovat kuitenkin ainoa tulonlähde 61 prosentille niitä tekevästä naisista ja naisten osuus minityöntekijöistä on kaksi kolmasosaa, joten minitöitä tekevien joukossa naiset ovat reilusti yliedustettuina suhteutettuna heidän osallistumisasteeseensa. Osasyynä tähän voi olla perheverotuksen aiheuttama negatiivinen kannustin toiselle tulonsaajalle ottaa vastaan töitä, joista saatava tulo on yli 450 euroa kuukaudessa. Minitöissä käyvien naisten työmarkkinanäkymät ovat myös heikot, sillä heistä vain 26 % onnistuu siirtymään osa-aikatoihin ja 16 % kokopäivätöihin, kun 60 % siirtyy työvoiman ulkopuolelle. Lisäksi minitöissä käyvien naisten keskimääräinen työsuhteen kesto on noin kuusi ja puoli vuotta, jota ei voi pitää kestoiltaan rajallisena jaksena. Bernhardin ym. (2008) mukaan Saksassa käyttöönotettu kestoiltaan rajoitettu palkkatuki kuitenkin paransi työttömyysavustusta saaneiden henkilöiden työmarkkinanäkymiä tuen päättymisen jälkeen.

Schmöllerin (2013) mukaan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen riskit ovat kasvaneet Hartz-reformien myötä. Eurostatin mittaama köyhyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen riski on kasvanut Saksassa vuoden 2005 jälkeen erityisesti työssä käymättömän väestön osalta, mutta oli edelleen euroalueen keskiarvon alapuolella vuonna 2011. Gini-indeksillä mitattu tulonjaon epätasa-arvo on kasvanut vuosina 2005–2011, mutta työmarkkinauudistukset eivät välttämättä ole ainoa selitys tulonjaon epätasaisuuden kasvulle. Kahta työtä tekevien määrä on Saksassa yli kaksinkertaistunut vuosina 2005–2012, mutta osuus on kasvanut myös euroalueella keskimäärin liki 40 %. Osasyynä ilmiölle saattaa olla se, että minityöt voivat toimia verovapaan tulon lähteenä säännöllisen ansiotyön ohella. Lisäksi liki

kolmannes aiemmista ansioista riippumatonta työttömyysavustusta saavista sai myös työtuloja. Siten joko työnteon osa-aikaisuudesta tai matalasta palkasta johtuen työtulot eivät riittäneet näiden ihmisten toimeentulon turvaamiseen¹². Saksassa myönnettävien matalapalkkaisten töiden tuista huolimatta Saksan työvoimapolitiittiset menot ovat vähentyneet merkittävästi suhteessa BKT:hen vuosina 2002–2011 ja ovat Euroopan alhaisimmasta päästä.

Finanssikriisin jälkeinen taantuma

Saksan BKT laski finanssikriisin aikana 6,6 % huipustaan, joka oli vuoden 2008 ensimmäisellä neljänneksellä. Saksan työttömyysaste kasvoi kuitenkin vain 7,4 prosentista 7,9 prosenttiin vuosina 2008–2009 ja Saksan työllisyys laski vain 0,5 % ennen kääntymistään paranevalle uralle. Tehdyt työtunnit laskivat Saksassa 3,4 % eli enemmän kuin työllisyys. Työpanoksen maltillisesta laskusta johtuen tuottavuus laski selvästi, noin neljä prosenttia, kun taas aiempien taantumien aikana tuottavuus on kasvanut voimakkaasti. Saksan työllisyyden hyvä kehitys oli poikkeavaa muihin länsimaihin sekä maan kokemiin aikaisempiin taantumiin verrattuna. (Burda ja Hunt 2011.)

Burda ja Huntin (2011) mukaan syy Saksan hyvään työllisyyskehitykseen taantumassa oli se, että työllisyys parani ennen taantumaa vähemmän, kuin olisi voinut odottaa BKT:n kasvun ja työvoimakustannusten perusteella. Heidän mukaansa puolet tästä työllisyysvajeesta voidaan selittää työnantajien heikoilla suhdanneodotuksilla. Työnantajat eivät uskoneet korkeasuhdanteen pysyvyyteen tai olivat epävarmoja kuinka kauan se kestää ja palkkasivat sen vuoksi vähemmän työntekijöitä kuin muutoin olisi voinut ennakoita. Siten työnantajat välttivät kalliit irtisanomiset taantumaan jouduttaessa. Puuttuvasta työllisyyden heikkenemisestä taantumassa 41 % voidaan selittää työllisyyden hitaalla kasvulla korkeasuhdanteessa ja 23 % pessimistisillä näkemyksillä korkeasuhdanteen kestävydestä. Tulosten mukaan 2000-luvun alusta kestänyt palkkamaltilti voisi selittää 20 % puuttuvasta työllisyyden heikkenemisestä taantumassa. Burda ja Hunt uskovat myös, että vuosien 2003–2005 työmarkkinauudistukset auttoivat mahdollisesti viiveellä vähentämään työttömyyttä ja siten uudistukset saattoivat jarruttaa työllisyyden heikkenemistä taantumassa.

Vaikka tuloksilla ei pystytä selittämään loppuja noin 40 % puuttuvasta työllisyyden heikkenemisestä, Burda ja Hunt uskovat, että työehtosopimuksissa yleistyneillä työaikapankeilla oli oma roolinsa työllisyyden laskun pehmentämisessä. Työaikapankkijärjestely mahdollistaa työnantajille ylitöiden teettämisen korvauksetta, kunhan työaika lyhennetään vastaavalla tuntimäärällä tietyn aikajakson kuluessa. Taantumien tullen työntekijöille oli kertynyt työaikapankkeihin paljon ylitöitä, joista olisi

¹² Työttömyysavustusta saavista työllisistä 60 % työskentelee alle 21 tuntia viikossa ja 23 % yli 31 tuntia viikossa.

pitänyt maksaa normaalit ylityökorvaukset, jos työntekijät olisi irtisanottu. Vaihtoehtoisesti työnantajat ovat voineet pitää työntekijät pienillä tuntimäärillä, kunnes ylityötunnit on kuitattu. Tällöin taantuman päättymiseen ei odotettavasti ole ollut enää niin pitkää aikaa, että irtisanominen olisi ollut kannattavaa suhteessa normaaleihin irtisanomisesta ja uudelleen palkkaamisesta aiheutuviin kustannuksiin. Vaikka työtunnit työntekijää kohden supistuivat finanssikriisin aikana huomattavasti, oli lasku linjassa aiempien kokemusten ja taantuman syvyyden kanssa. Sen sijaan ennen kokematon oli niiden työntekijöiden osuus, jotka saivat pitää työnsä, mutta tekivät tätä lyhennettyä työaika.

IAB:n (2010) raportissa esitetään puolestaan samansuuntaisia, mutta tarkemmin jaoteltuja tuloksia työajan lyhenemisen syistä vuosina 2008–2009. Vain noin kolmannes selittyy valtion tukeman lyhennetyn työajan järjestelyillä¹³. Neljäsosa selittyy puolestaan avaamislausekkeiden mahdollisuuksilla lyhentää työaika. Lopuksi maksettujen ylityötuntien vähentyminen, työaikapankkien saldojen tyhjentäminen sekä vallinnut trendi osa-aikatyötä kohti selittävät kukin hieman alle viidenneksen ilmiöstä.

Möller (2010) puolestaan korostaa sitä tosiseikkaa, että finanssikriisin aiheuttama vakava kysyntäsokki vaikutti pääasiassa vientisuuntautuneisiin teollisuusyrityksiin Saksan menestyvissä osavaltioissa. Kriisi iski pahimmin juuri niiden toimialojen yrityksiin, joilla ennen taantumaa oli eniten vaikeuksia löytää ammattitaitoista työvoimaa. Siten yritykset valitsivat kriisin tullen strategiakseen työvoiman hamstrauksen. Vientiteollisuuden yrityksissä työhön oppimisen kustannukset ovat suhteellisen korkeat, joten yritykset olisivat irtisanomisten myötä voineet menettää merkittävän osan yrityskohtaisesta henkisestä pääomastaan. Irtisanomisten vähäisyyttä selittää myös se, että yrityksillä oli mahdollisuuksia vähentämään työpanoksen käyttöä lyhentämällä työntekijöidensä keskimääräistä työaika eri tavoin. Vuonna 2009 vientiyritysten työntekijöistä noin 40 % oli työaikapankkijärjestelmän piirissä. Lisäksi vuoden 2008 huhtikuusta vuoden 2009 maaliskuuhun kumulatiivisesti kertyneet valtion tukeman lyhennetyn työajan ilmoitukset koskivat noin puolta auto- ja metalliteollisuuden työntekijöistä. Möllerin mukaan myös tuottavuuden heikentyminen saatettiin väliaikaisesti hyväksyä yrityksissä, sillä heikossa kysyntätilanteessa työvoimaa pystyttiin kouluttamaan ja käyttämään toimintojen tehostamiseen kysynnän elpymistä odotellessa. Sen sijaan Saksan suhteellisen vahva irtisanomissuoja ei näyttänyt olevan merkittävässä roolissa sopeutumisprosessissa, koska ainakaan aiemmissa taantumissa se ei ole estänyt laajoja irtisanomisia.

¹³ Lyhennetty työaika (Kurzarbeit) tarkoittaa väliaikaista järjestelyä, jossa Saksan valtio maksaa enintään kuuden kuukauden ajan 60–67 prosenttia korvausta työajan lyhentämisen myötä menetettyjen ansioiden osalta. Järjestelmän piiriin pääsevät yritykset, jotka väliaikaisesti kokevat merkittävän pudotuksen tilauksissa. Finanssikriisin jälkeisen taantuman aikana näihin säännöksiin tehtiin kuitenkin väliaikaisia lievennyksiä. (Kauhanen ja Saukkonen 2010.)

Boysen-Hogrefe ja Groll (2010) korostavat, että tärkein edellytys Saksan hyvälle työllisyyskehitykselle finanssikriisin aikana oli kriisiä edeltävien vuosien maltillinen palkkakehitys. Saksassa reaali-palkkojen kehitys on ollut vuoden 2002 jälkeen erittäin maltillista, jopa negatiivista joinain vuosina. Tämä poikkeaa aiempia taantumia edeltäneistä vuosista, sillä esimerkiksi 1970-luvun puolivälissä reaali-palkat kasvoivat jopa liki kuusi prosenttia vuodessa. Kirjoittajien mukaan havaittu palkkamaltilti johti Saksassa uuteen palkkatasapainoon ja siten työn kysynnän kasvuun ennen kriisiä. On järkeenkäypää, että sopeutuminen tähän uuteen tasapainoon oli käynnissä katkoksitta myös finanssikriisin aikana ja pehmensi siten huomattavasti taantumien negatiivisia työllisyysvaikutuksia. Myös Hartz-reformeilla oli oma merkittävä osuutensa kehityksessä. Ne paransivat työmarkkinoiden toimivuutta ja toisaalta edesauttoivat maltillista palkkakehitystä, vaikka se olikin ennemmin reformien sivuvaikutus kuin julkilausuttu tarkoitus. Boysen-Hogrefe ja Groll viittaavat tässä yhteydessä myös Hollandin ym. (2010) tutkimukseen, jonka mukaan työvoiman kysyntä reagoi Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa ja Saksassa herkemmin reaali-palkkojen muutoksiin kuin muissa maissa, ja Saksassa ilmiö on vielä vahvin.

Boysen-Hogrefen ja Grollin mukaan palkkamaltilti yhdistettynä kriisiä edeltäneeseen nousukauteen johti siihen, että yrityksillä oli taantumien kohdatessa aiempia taantumia paremmat omaisuus- ja likviditeettipuskurit¹⁴. Tämä oli yksi tärkeimmistä edellytyksistä sille, että yritykset pystyivät hamstraamaan työvoimaa ja saattoivat sietää tuottavuuden tilapäisen laskun. Edeltävän vuosikymmenen aikana kasvaneet mahdollisuudet sopeuttaa työaikoja helpottivat myös työvoiman hamstrausta, mutta ne eivät olisi yksin toimineet, elleivät yritykset olisi olleet kykeneviä ja halukkaita käyttämään niitä. Yritysten halukkuutta työvoiman hamstraukseen selittävät kirjoittajien mukaan taantumien aiheutuminen ulkoisesta kysyntä-sokista, rakenteelliset ongelmien vähäisyys sekä yritysten vaikeudet löytää ammattitaitoista työvoimaa korkeasuhdanteessa.

Boysen-Hogrefen ja Grollin teollisuusmaiden kesken tehdyn estimoinnin perusteella kriisin aikainen työttömyyden kasvu korreloi vahvemmin taantumaa edeltäneen työvoimakustannusten kasvun kuin BKT:n supistuman kanssa. Työvoimakustannusten ripeä kasvu liittyi kuitenkin vahvaan kotimaiseen kysyntään ja asuntojen hintojen nousuun, jolloin palkat suljetulla sektorilla, kuten rakennusalalla, kohosivat nopeasti. Taantumien tullen työttömyys kasvoi näissä maissa paljon, sillä suljetun sektorin

¹⁴ Myös Bakker ja Zeng (2013) painottavat, että erot yritysten kannattavuudessa ja taseiden vahvuudessa selittävät huomattavan osan EU-maiden välisistä eroista finanssikriisin jälkeisessä työllisyyskehityksessä. Eräissä maissa finanssikriisiä edeltäneen korkeasuhdanteen aikana yritysten velkarahalla tekemät investoinnit kasvoivat huomattavasti, mikä heikensi niiden taseita ja kannattavuutta. Taantumien tullen yritysten piti alkaa säästää ja palauttaa kannattavuuttaan, mikä tehtiin supistamalla investointeja ja leikkaamalla kustannuksia. Kustannusten leikkaus johti työllisyyden heikkenemiseen erityisesti niissä maissa, joissa yrityksillä oli suuri tarve parantaa kannattavuuttaan ja joissa palkkojen joustavuus oli vähäistä. Nämä kaksi tekijää selittävät liki 90 % EU-maan välisistä työllisyyskehityksen eroista vuosien 2008 ja 2011 välillä ja voittosuhteen heikkeneminen yksinään selittää eroista noin 60 %.

tuottavuus on tyypillisesti avointa sektoria heikompi. Sen sijaan Saksassa taantuma osui lähinnä vain korkean tuottavuuden vientisektoriin, jolloin työpanoksen vähentämistarve ei ollut yhtä suuri.

Krebs ja Scheffel (2013) analysoivat Hartz-reformien vaikutusta Saksan työllisyyskehitykseen finanssikriisin aikana. Heidän mukaansa ilman Hartz-reformeja Saksan työttömyys olisi noussut vuosina 2008 ja 2009 liki kahdella prosenttiyksiköllä, kun toteutunut työttömyyden kasvu oli vain 0,8 prosenttiyksikköä. Syynä tähän oli työmarkkinoiden joustavuuden paraneminen, jolloin virta työttömistä työllisiin vahvistui. Siten uudessa tilanteessa aiemman suuruinen työpaikkojen tuhoutuminen ei johtanutkaan yhtä suureen työttömyyden kasvuun. Toiseksi Saksan työttömyyden sopeutuminen uudelle alemmalle tasapainotasolle oli mitä luultavimmin käynnissä vielä finanssikriisin aikana, ja pehmensi siten suhdannetekijöiden vaikutusta työttömyysasteen kasvuun.

2 PITKÄN AIKAVÄLIN TASAPAINO

Edellisessä luvussa kerrottiin kuinka suotuisaa Saksan työllisyyskehitys on ollut finanssikriisin aikana ja sen jälkeen sekä tarkasteltiin siihen vaikuttaneita tekijöitä. On myös kiinnostavaa tarkastella, miten tuottavuus ja palkkataso ovat kehittyneet Suomessa Saksaan verrattuna, sillä talousteorian mukaan näiden muuttujien välillä on selkeä johdonmukainen yhteys. Tämän yhteyden voi selittää tarkastelemalla rationaalisesti toimivaa yritystä. Yritys, jonka tuotantofunktion panoksina ovat työvoima ja pääoma, maksimoi voittoaan palkaten työntekijöitä, kunnes työvoimakustannus ylittää lisätyövoiman tuottavuuden eli uudesta työvoimasta saatavan rajahyödyn. Lyhyellä aikavälillä oletetaan, että yritys ei voi muuttaa pääomakantaansa joustavasti. Näin ollen, jos tuottavuus kasvaa, yritys palkkaa lisää työvoimaa maksimoidessaan voittojaan. Työn kysynnän kasvaessa palkkataso puolestaan nousee, sillä työvoiman tarjonta on rajallista. Tämä on yksinkertaisin selitys työllisyyden, palkkojen ja tuottavuuden väliselle riippuvuudelle.

Aikavälin pidentyessä on otettava huomioon, että yritys voi korvata työvoimaa pääomalla ja toisinpäin. Korvattavuus riippuu tuotantofunktion panosten rajatuottavuudesta sekä niiden hinnoista eli pääoman korosta ja työvoimakustannuksista. Pitkällä aikavälillä palkkojen nousu on mahdollista ennen kaikkea työvoiman tuottavuuden kasvun kautta, sillä kilpailullisilla markkinoilla työvoimakustannukset vastaavat työpanoksen rajatuottavuutta (Meager ja Speckesser 2011).

Yllä selitetty yhteys on hyvin pelkistetty ja teoriaa on täydennetty monilla malleilla, jotka ottavat huomioon työmarkkinoiden ominaispiirteitä. Esimerkiksi työntekijöiden järjestäytyminen, työehtosopimukset ja vähimmäispalkat vaikuttavat siihen, että nimellispalkat eivät jousta alaspäin lyhyellä aikavälillä. Viimeaikaisessa kirjallisuudessa (esim. Meager ja Speckesser 2011) arvellaan, että tällaiset instituutiot vaikuttavat tulevaisuudessa palkkojen kehitykseen vähemmän. Sen sijaan tuottavuuden muutosten uskotaan heijastuvan palkkoihin nopeammin lisääntyvän globaalin kilpailun ja euroalueen sisällä yhteisvaluutan vaikutuksesta. Yhteisen valuutan ja rahapolitiikan oloissa suuret erot työvoimakustannusten ja tuottavuuden kehityksessä johtavat nimittäin markkinaosuuksien menetykseen ja kauppataseen alijäämään maissa, joissa yksikkötyökustannukset kasvavat muita euromaita ripeämmin. Seuraavassa tarkastellaan pitkän aikavälin tuottavuus- ja palkkakehitystä. Ensin vertaillaan Suomea ja Saksaa, minkä jälkeen vertailuun otetaan mukaan myös muita Suomen kannalta kiinnostavia maita.

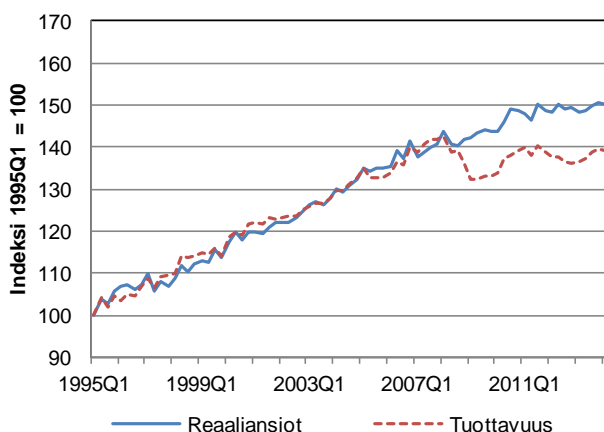
Erot Suomen ja Saksan kehityksessä

Suomessa reaali-palkkojen kasvu on viime vuosina eriytynyt tuottavuuden kehityksestä. Kuviosta 4 käy ilmi, että kansantalouden tilinpidon mukainen reaalin keskituntiansio ja tuottavuus¹⁵ kasvoivat aivan samaa tahtia vuoteen 2008 asti, mutta tämän jälkeen tuottavuuskasvu on polkenut paikallaan, kun taas reaali-palkat ovat kohonneet noin 10 %. On kuitenkin huomattava, että käytössä olevalla aineistolla on mahdollista havaita vain keskimääräistä tuottavuutta, joka saattaa erota talusteoriassa käytettävästä rajatuottavuudesta.

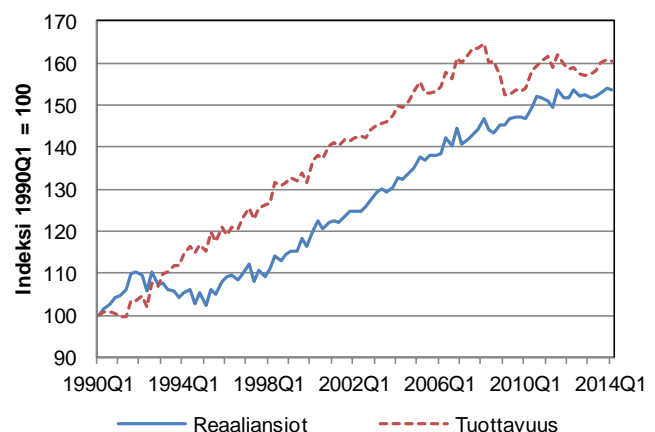
Reaali-palkkojen ja tuottavuuden välisen yhteyden katkeaminen voi heijastella epätasapainoa tai rakenteellista heikkoutta Suomen taloudessa. Tuottavuuden laskiessa joko palkkojen pitäisi joustaa alaspäin tai työllisyyden vähentyä, mutta kumpaakaan ei ole merkittävässä määrin tapahtunut. Jos vuosi 1995 katsotaan sopivaksi viitevuodeksi, jonka jälkeen talouden rakenne on ollut kutakuinkin samankaltainen, niin näyttää siltä, että jompaakumpaa kautta on vielä purkautumatonta sopeutumispainetta.

Toinen selitys voi nousta esiin, kun katsotaan kuviota 5, joka näyttää reaali-palkkojen ja tuottavuuden välisen yhteyden vuodesta 1990 alkaen. Sen perusteella näyttää siltä, että Suomen talous hyötyi 90-luvun laman ja finanssikriisin välissä poikkeuksellisen hyvästä tuottavuuskasvusta. 1990-luvun alussa lama vielä hillitsi reaali-palkkojen kasvua, kun tuottavuuskasvu alkoi jo sähkö- ja elektroniikkateollisuuden viriämisen myötä kiihtyä. Finanssikriisin jälkeen tuottavuus notkahti sähkö- ja elektroniikkateollisuuden

Kuvio 4. Suomi 1995-2014

Kuvio 5. Suomi 1990-2014

¹⁵ Kuvioden lähteenä on käytetty Tilastokeskuksen julkaiseman neljännesvuositilinpidon aikasarjoja. Tuottavuus on laskettu jakamalla markkinahintaisen BKT:n volyymi tehdyillä työtunneilla. Keskituntiansio on laskettu jakamalla palkat ja palkkiot tehdyillä työtunneilla. Sosiaaliturvamaksuja ei ole huomioitu, sillä niiden kehitys ei ole riippuvainen ansioiden ja tuottavuuden välisestä makrotaloudellisesta vuorovaikutussuhteesta, jota tässä halutaan tarkastella. Reaalisiksi keskituntiansiot on saatu jakamalla ne BKT-deflaattorilla. Se on kuluttajahintaindeksiä parempi mittari yritysten kohtaamille kustannuksille ja myös vaihtosuhteen muutokset heijastuvat siihen.

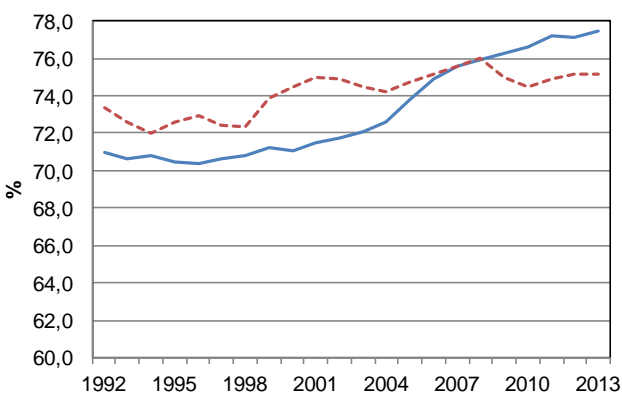
tuotannon rajun supistumisen myötävaikutuksella, mutta palkat eivät laskeneet, joten palattiin ”lähtöruutuun”. Tämän selityksen mukaan kuvio 5 ilmentää Suomen sähkö- ja elektroniikkateollisuuden nousua ja romahdusta, joka yhdistyy alempaan bruttokansantuotteen tasoon. Tällä alemmalla BKT:n tasolla ei tämän tarkastelun perusteella näyttäisi olevan purkautumatonta sopeutumistarvetta palkoissa tai työllisyydessä.

Kuten seuraavan alaluvun kuviosta 8 ilmenee, reaali-palkkojen ja tuottavuuden välinen pitkä aikavälin yhteys on Suomessa ja Saksassa ollut hyvin erilainen tarkastellulla aikavälillä vuosina 1995–2013. Suomessa reaali-palkat ja tuottavuus kasvoivat samaa tahtia aina finanssikriisiin asti, jonka jälkeen reaali-palkat jatkoivat kasvuaan mutta tuottavuus ei. Saksassa puolestaan tuottavuus on koko ajanjakson ajan kasvanut selvästi reaali-palkkoja nopeammin.

Edellä kuvatun teorian mukaan työllisyyden olisi pitänyt parantua Saksassa enemmän kuin Suomessa reaali-ansioiden nousua nopeamman tuottavuuskehityksen ansioista. Saksassa osallistumis- ja työllisyysasteet¹⁶ ovatkin kohonneet huomattavasti, erityisesti Hartz-reformien jälkeisinä vuosina (kuvio 6). Suomen osallistumisaste on myös ollut trendiomaaisessa nousussa tarkastelujaksolla, mutta kehitys on Saksassa ollut paljon voimakkaampaa. Suomen osallistumisaste oli 2000-luvun alkuvuosiin asti melko tasaisesti muutaman prosenttiyksikön Saksaa parempi. Saksan osallistumisaste on kuitenkin jatkanut ripeää kasvuaan viime vuosina ja kohonnut muutaman prosenttiyksikön Suomen osallistumisastetta korkeammaksi. Osallistumisasteen kasvuun on vaikuttanut osaltaan uusien osa-aikaisten ja matalapalkkaisten työpaikkojen synty Saksaan.

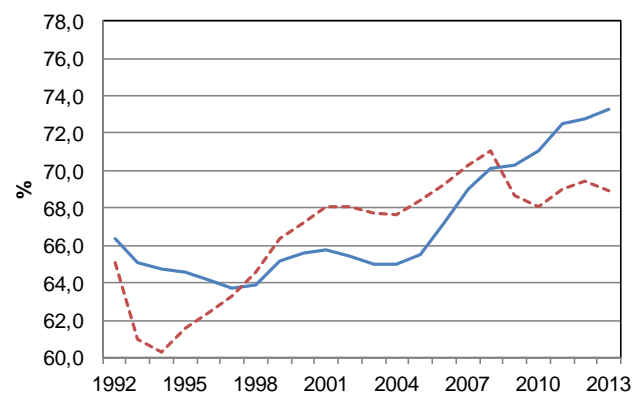
Saksassa myös työllisyysaste on vuodesta 2005 alkaen kääntynyt jyrkkään nousuun (kuvio 7). Nousu on jatkunut myös finanssikriisin aikana, kun taas Suomessa työllisyysaste on finanssikriisin jälkeen ollut laskussa. Siten Saksan työllisyysaste on kohonnut selvästi Suomen työllisyysastetta paremmaksi.

Kuvio 6. Osallistumisasteet

Lähde: Eurostat

Kuvio 7. Työllisyysasteet

Lähde: Eurostat

¹⁶ Osallistumisaste on työvoiman ja työllisyysaste työllisten osuus työikäisestä väestöstä.

Kansainvälinen vertailu

Kuviossa 8 on kuvattu Suomen kannalta kiinnostavien maiden reaaliansioiden ja tuottavuuden kehitystä vuosina 1995–2013¹⁷. Kuvion tarkastelun pohjana on edellä esitetty palkkojen, tuottavuuden ja työllisyyden välinen yhteys, jonka mukaan pitkällä aikavälillä työllisyys heikkenee, mikäli reaali-palkkojen kehitys ylittää tuottavuuden kasvun.

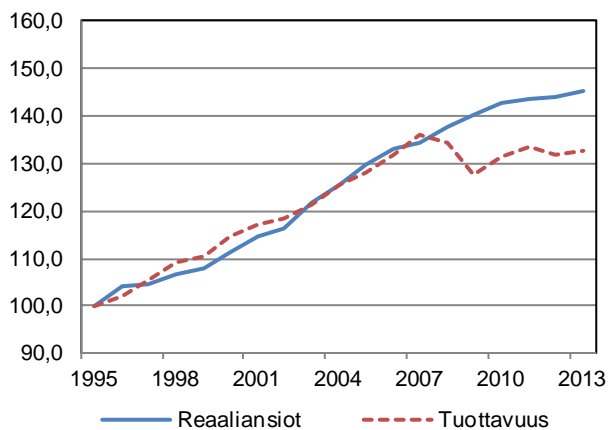
Kuvion perusteella Saksan ja Suomen kehitys on ollut hyvin erilaista kahden viime vuosikymmenen aikana. Saksassa tuottavuuden kasvu on ollut heikompaa kuin Suomessa, mutta reaaliansioiden kehitys on ollut Saksassa maltillista tarkastelujaksolla ja jopa laskevaa 2000-luvun alkuvuosina. Suomessa tuottavuuden kasvu oli vuoteen 2007 asti ripeää ja reaaliansioiden kehitys seurasi hyvin tuottavuuden kehitystä. Vuoden 2010 jälkeen reaaliansioiden kehitys on Suomessa hidastunut, mutta kehitys on ylittänyt vuosina 2007–2013 selkeästi tuottavuuden kehityksen. Finanssi- ja eurokriisien aiheuttamien taantumien lisäksi Suomen heikon tuottavuuskehityksen taustalla on sähkö- ja elektroniikkateollisuuden romahtamisen myötä tapahtunut talouden rakennemuutos. Ruotsin kehitys on ollut samankaltaista Suomeen verrattuna, sillä myös siellä reaaliensiot ovat kasvaneet finanssikriisin jälkeisenä aikana tuottavuutta nopeammin. Sekä reaaliensiot että tuottavuus ovat kuitenkin kasvaneet Ruotsissa Suomea nopeammin.

Yhdysvalloissa reaali-palkat ovat kasvaneet huomattavan maltillisesti suhteutettuna tuottavuuden kasvuun 2000-luvun alusta alkaen. Iso-Britanniassa reaaliansioiden nousu näyttäisi olleen huomattavasti tuottavuutta nopeampaa 1990-luvun lopulla, mutta finanssikriisin jälkeen reaaliensiot ovat kääntyneet laskuun. Espanjassa reaaliansioiden kasvu ylitti tuottavuuden kehityksen ennen eurokriisiä, mutta viime vuosina reaaliensiot ovat laskeneet ja tuottavuuden kasvu on nopeutunut. Itävallassa kehitys muistuttaa paljolti Saksaa, sillä maan tuottavuuden kasvu on ollut melko tasaista ja nopeampaa kuin reaaliension kasvu. Erityisesti näin on ollut Itävallassa tarkastelujakson alkupuolella vuosina 1995–2005, sillä tämän jälkeen tuottavuuden ja reaali-palkkojen kasvuvauhdeissa ei ole ollut suurtakaan eroa. Ranskassa puolestaan reaaliensiot ovat ja tuottavuus ovat kehittyneet melko samansuuntaisesti, mutta niiden kasvu on 2000-luvun alun jälkeen ollut melko vaatimatonta.

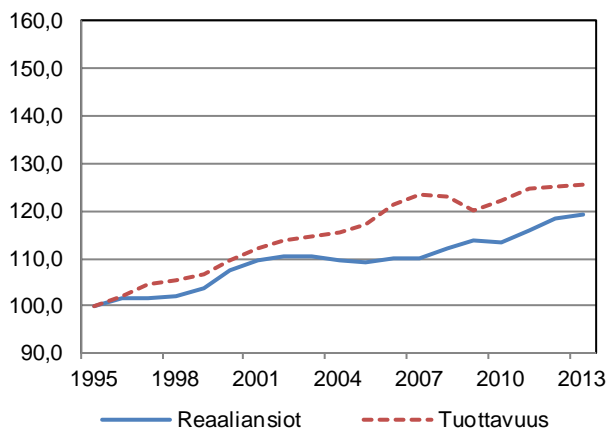
¹⁷ Kuvioissa käytetyt aikasarjat on haettu Euroopan komission AMECO-tietokannasta lukuun ottamatta palkkasummatietoja, jotka on haettu suoraan Eurostatin tietokannasta. Tuottavuus ja reaaliensiot on laskettu edellä alaviitteessä 15 kuvatulla menetelmällä, mutta neljännesvuosiaineiston sijaan on käytetty vuosiaineistoa.

Kuvio 8. Reaaliansiot ja tuottavuus

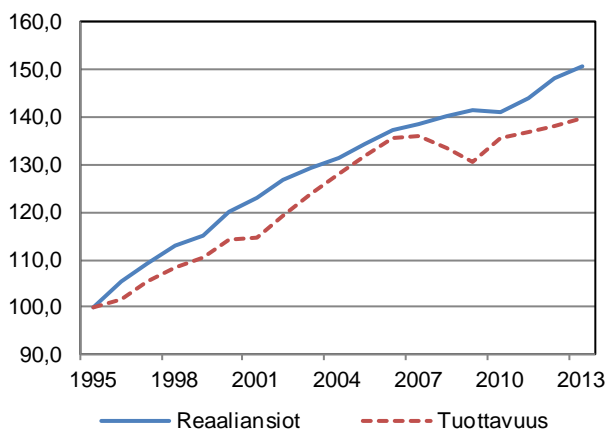
A. Suomi

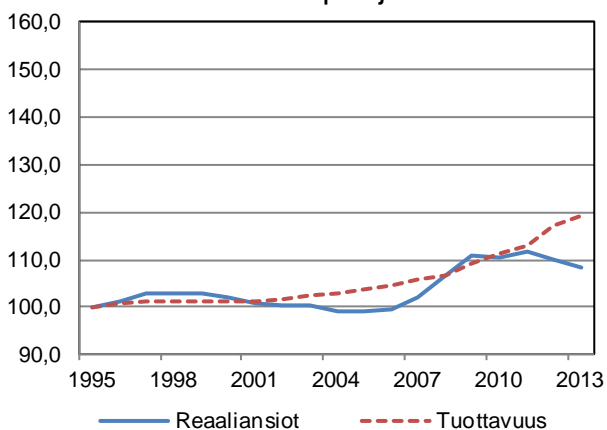
B. Saksa

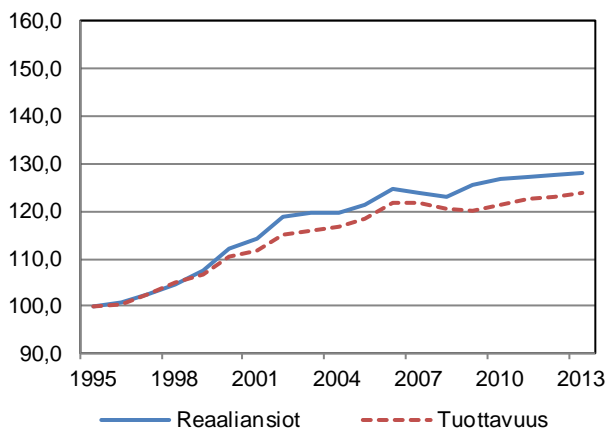
C. Ruotsi

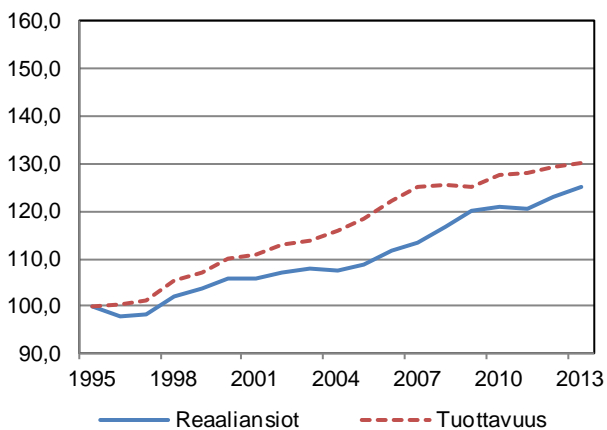
D. Espanja

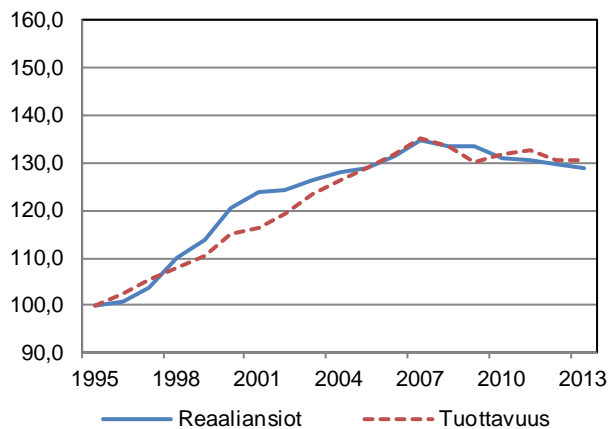
E. Ranska

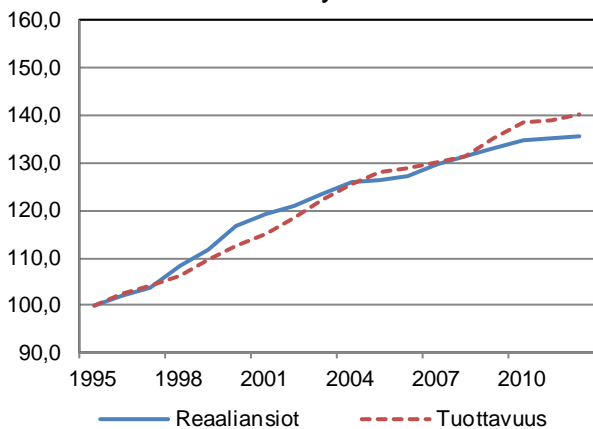
F. Itävalta

G. Iso-Britannia

H. Yhdysvallat

3 LYHYEN AIKAVÄLIN SOPEUTUMINEN

Palkkojen, tuottavuuden ja työllisyyden pitkän aikavälin yhteyden lisäksi on mielenkiintoista tarkastella eroja eri maiden välillä näiden muuttujien sopeutumisessa talouden suhdannevaihteluihin. Vuosina 2008–2009 liki kaikkia teollisuusmaita kohdanneen finanssikriisin jälkeisen taantumana aikana havaittiin, että työpanoksen reaktio suhteessa BKT:hen näyttää muuttuneen aiemmin koettuihin taantumiin nähden. Erityisesti työllisyyden suhteellisen hyvän kehitys on herättänyt keskustelua monen maan kohdalla ja Suomessa ilmiö on ollut yksi voimakkaimmista. Luvun aluksi vertaillaan ensin tarkemmin Suomen ja Saksan kehitystä toisiinsa, minkä jälkeen tarkasteluun otetaan myös muita kiinnostavia maita.

Erot Suomen ja Saksan kehityksessä

Edellisen luvun kuvion 4 perusteella näyttää siltä, että reaali-palkat eivät finanssikriisin jälkeisessä taantumassa sopeutuneet alentuneen tuottavuuden oloihin Suomessa. On mielenkiintoista katsoa, onko tämä johtanut työllisyyden heikkenemiseen, kuten teoria ennustaisi. Suomalaisessa talouspoliittisessa keskustelussa on kiinnitetty viime vuosina runsaasti huomiota työllisten määrän suhdannetilanteeseen nähden myönteiseen kehitykseen. Tässä keskustelussa on keskitytty selittämään, miksi työllisyys säilyi niin hyvänä vuoden 2009 taantumassa, vaikka tuotannon romahdus oli historiallisen suuri. Selityksiä on etsitty mm. työvoiman hamstrauksesta, taantumana lyhyestä kestosta ja yritysten hyvästä tasetilanteesta. Kehitys on myös herättänyt huolen siitä, että työllisyyden sopeutuminen ei olisi vielä ohi.

Kuviossa 9 on kuvattu Suomen BKT:n ja työllisten määrän suhdannekäyttäytymistä¹⁸. Kuviossa käytetyistä kausitasoitetuista logaritmisista¹⁹ aikasarjoista on poistettu trendi HP-suotimen²⁰ avulla, jolloin voidaan tarkastella pelkästään aikasarjojen sisältämää suhdannekomponenttia. Näin lyhyen aikavälin sopeutumista on helpompi tarkastella ja verrata eri maiden kesken. Kuvion perusteella näyttää siltä, että työllisyys reagoi vuoden 2009 BKT:n pudotukseen historiallisen vähän, kun taas 1990-luvun lamassa työllisten määrä väheni liki samaa tahtia tuotannon kanssa. Kuvioista kuitenkin huomataan, että noususuhdanteessa ennen vuoden 2009 taantumaa esiintyi ”rekrytointivajetta”, eli työllisyys ei myöskään

¹⁸ BKT- ja työllisyysaikasarjojen lähteenä ovat Tilastokeskuksen julkaisemat neljännesvuositilinpäiden luvut.

¹⁹ Aikasarjojen muutos esitetään logaritmisien muutosten kumulatiivisena summana tavanomaisen indeksiesityksen asemasta, sillä näin laskien saadaan osatekijöiden kontribuutiot paremmin esiin.

²⁰ Hodrick–Prescott-suodin hajottaa aikasarjan kahteen osatekijään, trendi- ja suhdannekomponenttiin. Suhdannekomponentti on siten aikasarjan sisältämän trendin ja alkuperäisen aikasarjan erotus, ja sen keskiarvo on pitkällä aikavälillä lähellä nollaa. (Hodrick ja Prescott 1997.)

noussut samaa tahtia tuotannon kanssa. Tämä viittaa siihen, että suuri osa arvonlisäyksen suhdannehuipusta ja pudotuksesta vuosina 2006–2010 on sellaista, jolla ei ole tekemistä kotimaisen työllisyyden kanssa, vaan joka liittyy esimerkiksi sähkö- ja elektroniikkateollisuuden yritysten sisäisiin rahavirtoihin.

Seuraavassa tarkastellaan, onko viimeaikaisessa työmarkkinakehityksessä yhtymäkohtia Suomen ja

Saksan välillä vertaamalla sopeutumista finanssikriisin jälkeiseen taantumaa. Tässä käytetään Suomen ja Saksan neljännesvuositilinpäiden aineistoa, josta on poistettu trendi edellä kuvatulla menetelmällä. Kun aikasarjoista on poistettu trendikomponentti, niin esimerkiksi erilaiset tuottavuustrendit maiden välillä tai väestömuutokset, eivät vaikuta suhdannesopeutumisesta tehtäviin johtopäätöksiin.

Taulukoihin 1 ja 2 on tehty seuraavat hajotelmat: 1) BKT:n kasvu on jaettu tuottavuuden ja työpanoksen kasvuun ja 2) työpanoksen kasvu on jaettu keskimääräisen työajan, työllisten määrän ja työvoiman muutokseen.

1)

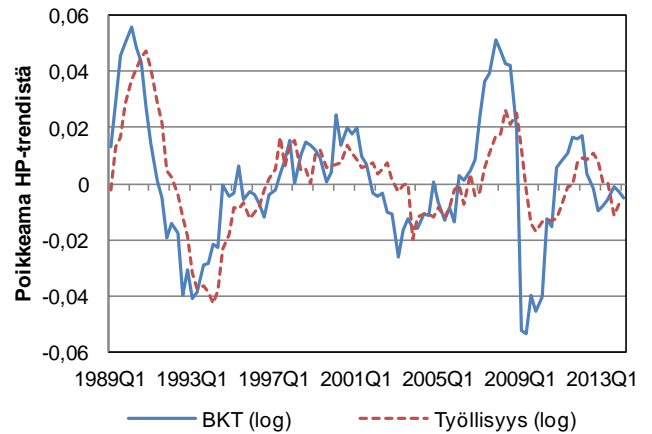
- $\Delta Y/Y = \Delta(Y/H)/(Y/H) + \Delta H/H$
- Talouskasvu = tuottavuus + työpanos

2)

- $\Delta H/H = \Delta(H/L)/(H/L) + \Delta(L/LF)/(L/LF) + \Delta LF/LF$
- Työpanos = työpanos/työlliset + työlliset/työvoima (työttömyysasteen käänteisluku) + työvoima

Taulukoihin 1 ja 2 on valittu kaksi tarkastelujaksoa Suomen 1990-luvun lamasta sekä finanssikriisin aikaisesta kehityksestä Suomessa ja Saksassa. Molemmat tarkastelujaksot alkavat taantumaa alusta, jolloin BKT kääntyy selvään laskuun ja ensimmäinen tarkastelujakso päättyy, kun BKT:n lasku on pysähtynyt. Toinen tarkastelujakso ulottuu kolme neljännestä pidemmälle, jolloin BKT:tä hieman viiveellä seuraava työllisyys on myös ehtinyt sopeutua kokonaisuudessaan. Suomessa finanssikriisin aikaisen taantumaa on tässä tarkastelussa arvioitu olleen yhtä pitkä kuin Saksassa, mutta alkaneen ja päättyneen yhden vuosineljänneksen myöhemmin. Sen sijaan Suomen 1990-luvun lama oli paljon pidempikestoinen kuin finanssikriisin jälkeinen taantuma, joten myös tarkastelujakso on pidempi²¹. Taulukoita tulkitessa on kuitenkin huomattava, että niiden antamat luvut ovat vain suuntaa-antavia, sillä

Kuvio 9. Suomen BKT ja työllisyys

²¹ Näin on toki vain, jos vuonna 2012 Suomessa alkanut uusi taantuma katsotaan erilliseksi taantumaksi vuonna 2008 alkaneesta taantumasta, eikä yhdeksi ja samaksi W:n muotoiseksi taantumaksi.

tarkasteltavan aikavälin muuttamisella yhdenkin vuosineljänneksen verran saattaa olla vaikutusta tulosten tulkintaan.

Taulukko 1:

	BKT	Työpanos	Tuottavuus
Suomi, 1990-luvun lama			
1990Q1-1992Q3	-100,0	-92,6	-7,4
1990Q1-1993Q2	-100,0	-92,3	-7,7
Suomi, finanssikriisi			
2008Q2-2009Q2	-100,0	-51,3	-48,7
2008Q2-2010Q1	-100,0	-55,5	-44,5
Saksa, finanssikriisi			
2008Q1-2009Q1	-100,0	-31,2	-68,8
2008Q1-2009Q4	-100,0	-51,9	-48,1

Taulukosta 1 nähdään, että Suomessa 1990-luvun lamassa sopeutuminen tapahtui valtaosin työpanoksen kautta, kun taas finanssikriisin jälkeen sopeutuminen tapahtui liki puoliksi tuottavuuden kautta. Muun muassa taantumien rakenteella on merkitystä tuottavuuden kautta tapahtuvaan sopeutumiseen. Viime vuosien taantumassa teollisuus on Suomessa supistunut, mikä laskee talouden keskimääräistä tuottavuutta. 1990-luvun laman aikaan puolestaan resursseja siirtyi korkean tuottavuuden sähkö- ja elektroniikkateollisuuteen.

Bruttokansantuotteen pääkomponenttien kautta tarkasteltuna, sopeutuminen finanssikriisin jälkeiseen taantumaan oli Suomessa ja Saksassa samankaltaista. Työpanos supistui suhdannetilanteeseen nähden melko vähän ja sopeutuminen tapahtui huomattavilta osin tuottavuuden kautta. Kuten luvusta 1 ja aiemmin tästä luvusta kävi ilmi tätä kehitystä selittää osaltaan sekä Suomessa että Saksassa ennen taantumaa havaittu ”työllisyysvaje” eli se, että työllisyys noususuhdanteessa parani vähemmän, kuin olisi BKT:n kasvun perusteella voinut olettaa. Saksan tapauksessa selitykseksi on tarjottu mm. työnantajien pessimistisiä näkemyksiä noususuhdanteen jatkumisesta (ks. Burda ja Hunt 2011) ja Suomessa ilmiön taustalla voidaan nähdä mm. sähkö- ja elektroniikkateollisuuden arvonlisäyksen voimakas kasvun, jolla ei välttämättä ollut tekemistä Suomessa tehtyjen työtuntien määrän kanssa.

Seuraavaksi vertailua jatketaan tarkastelemalla työpanoksen sopeutumista finanssikriisin jälkeiseen taantumaan Suomessa ja Saksassa. Kuten edellä, Suomen tapauksessa raportoidaan myös 1990-luvun lamaan sopeutuminen. Taulukon 2 perusteella näyttää siltä, että työpanoksen sopeutuminen tapahtui Suomessa melko samalla tavalla sekä 1990-luvun lamassa että finanssikriisin jälkeisessä taantumassa. Työllistä kohden tehdyt työtunnit sopeutuivat aluksi melko paljon, noin 40 %. Sopeutuminen esimerkiksi lomautusten kautta lyhentyneen keskimääräisen työajan kautta vaihtui kuitenkin melko pian

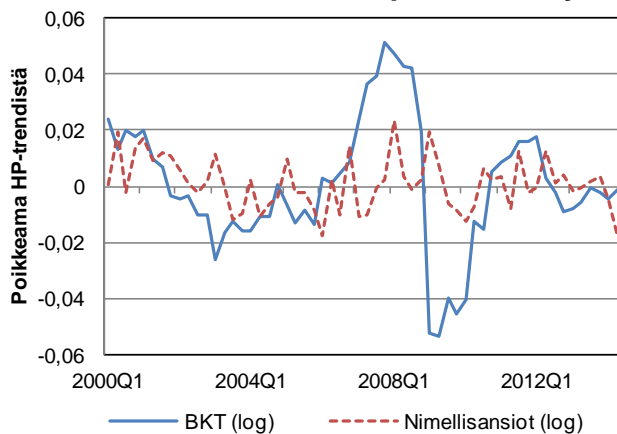
irtisanomisiin eli työllisyyden heikkenemiseen. Lisäksi ihmisten jättäytymisellä työvoiman ulkopuolelle oli Suomessa vaikutusta työpanoksen laskuun erityisesti finanssikriisin jälkeisen taantumien aikana, kun taas Saksassa ei vastaavaa havaittu. Tämän ilmiön taustalla voivat olla työnteon kannustavuuteen liittyvät tekijät, sillä väestömuutokset eivät vaikuta tähän suhdannekomponenttien kautta tehtyyn vertailuun.

Taulukko 2:

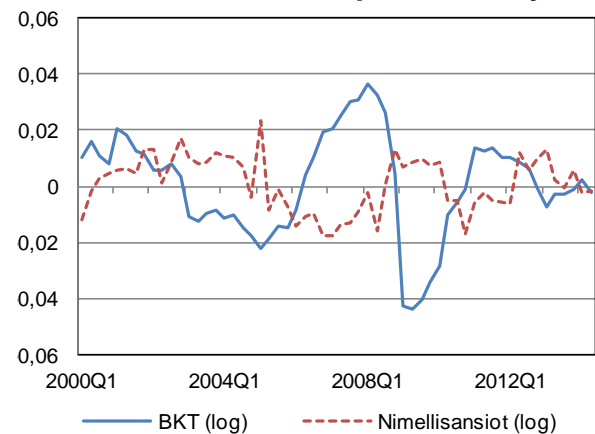
	Tehdyt työtunnit	Tunnit / työlliset	Työllisyys	Työvoima
Suomi, 1990-luvun lama				
1990Q1-1992Q3	-100,0	-44,5	-37,2	-18,3
1990Q1-1993Q2	-100,0	-14,6	-72,1	-13,3
Suomi, finanssikriisi				
2008Q2-2009Q2	-100,0	-42,3	-40,0	-17,7
2008Q2-2010Q1	-100,0	-13,5	-52,3	-34,2
Saksa, finanssikriisi				
2008Q1-2009Q1	-100,0	-92,9	-15,9	8,8
2008Q1-2009Q4	-100,0	-65,1	-29,9	-5,0

Toisin kuin Suomessa, Saksassa työpanoksen sopeutuminen tapahtui huomattavan suurelta osin keskimääräisen työajan supistumisen kautta. Ilmiö oli myös voimakkaampi kuin Saksan aiemmissa taantumissa (ks. Burda ja Hunt 2011). Vaikka Suomen lomautusjärjestelmä on osittain puskuroidut työllisten määrän alenemista etenkin taantumien alkuvaiheessa, niin vaikuttaa siltä, että Saksassa työaikajoustot ovat olleet huomattavasti tehokkaampi sopeutusmekanismi työllisyyden turvaamiseksi taantumien aikana.

Kuvio 10. Suomen palkkakehitys

Kuvio 11. Saksan palkkakehitys

Kuvioissa 10 ja 11 on vielä tarkasteltu kansantalouden tilinpidon mukaisten nimellistuntiansioiden suhdannesopeutumista eli kehityksen poikkeamista trendistään finanssikriisin aikana.

Nimellistuntiansioiden joustavuus voi osaltaan selittää eroja työllisyydessä tapahtuneessa sopeutumisessa, sillä mitä enemmän työn hinta joustaa sitä vähemmän sen määrän tarvitsee joustaa. Kuvioiden perusteella

nimellisansioiden kehitys on sopeutunut Suomessa ja Saksassa suunnilleen yhtä paljon, mutta suhteutettuna BKT:hen palkat ovat joustaneet Saksassa enemmän.

Saksan työllisyyskehityksen trendi on ollut Suomea parempi pitkällä aikavälillä, ei ainoastaan finanssikriisin jälkeisessä taantumassa, vaan myös sitä edeltäneinä ja seuranneina vuosina. Saksan työllisyyden paraneva kehitys 2000-luvun alun jälkeen antaa viitteitä siitä, että tässä raportissa esitellyt muutokset Saksan työmarkkinoilla ovat olleet tuloksellisia. Kuten edellä todettiin Saksan hyvän vienti- ja työmarkkinakehityksen kääntöpuolena on kuitenkin ollut osa-aikaisten ja matalapalkkaisten työpaikkojen yleistymisen, palkkaepätasa-arvon kasvu, työttömiksi joutuvien aiempaa heikompi asema sekä ehkä jo liiankin suuri vaihtotaseen ylijäämä.

Kansainvälinen vertailu

Kuvioissa 12 ja 13 on tarkasteltu Suomen kannalta kiinnostavien teollisuusmaiden sopeutumista finanssikriisin jälkeiseen taantumaa.²² Ensin tarkastellaan BKT:n osatekijöiden eli tuottavuuden ja työpanoksen vaikutusta kokonaistuotannon vaihteluihin.²³ Sen jälkeen tehtyjen työtuntien määrällä mitattavan työpanoksen muutos hajotetaan osatekijöihin eli työllisyyden ja keskimääräisen työajan muutoksiin.²⁴ Tarkastelluista aikasarjoista on puhdistettu trendi edellä, luvun alussa kuvatulla tavalla.

Kuviossa 12 on tarkasteltu, miten kansantaloudessa tehtyjen työtuntien määrä on reagoanut kunkin maan kokemaan BKT:n laskuun. Käyrien väliin jäävä osuus puolestaan kuvaa melko tarkasti työn tuottavuuden kautta tullutta sopeutumista BKT:n trendipoikkeamaan, kun aikasarjat ovat logaritmisia. Mikäli tehtyjen työtuntien trendipoikkeama nimittäin eroaa BKT:n trendipoikkeamasta, näkyy erotus työn tuottavuuden poikkeamisena trendistään. Kuvion perusteella Saksan kokema BKT:n lasku oli melko iso, mutta tehtyjen työtuntien määrä sopeutui vain noin puolet BKT:n laskusta. Isossa-Britanniassa ja etenkin Ranskassa BKT:n lasku oli Saksaa pienempi, mutta tehdyt työtunnit sopeutuivat liki Saksan tapaan. Suomessa ja Ruotsissa BKT:n lasku oli maajoukon syvin, mutta tehtyjen työtuntien määrä supistui siihen nähden huomattavan vähän. Siten työn tuottavuuden kehitys oli taantumana aikana trendiään heikompaa kaikissa

²² Kuvioissa on käytetty Eurostatin keräämiä kansantalouden neljännesvuositilinpidoon BKT-, työtunti- ja työllisyystietoja vuoden 2000 ensimmäisestä neljänneksestä vuoden 2013 kolmanteen neljännekseen asti. Suomen osalta on kuitenkin käytetty tuoreimpia Tilastokeskuksen julkaisemia tietoja ja Yhdysvaltain osalta Federal Reserve Economic Data -tietokannasta löytyviä tietoja. Yhdysvaltain osalta neljännesvuosittaisia tietoja koko kansantaloudessa tehdyistä työtunneista ei kuitenkaan ole saatavilla, joten tarkasteluun on jouduttu ottamaan muista maista poiketen vain yksityinen sektori.

²³ BKT:n muutos = tuottavuuden muutos + työpanoksen muutos eli
 $\Delta Y/Y = \Delta(Y/H)/(Y/H) + \Delta H/H$, missä Y = BKT ja H = työpanos.

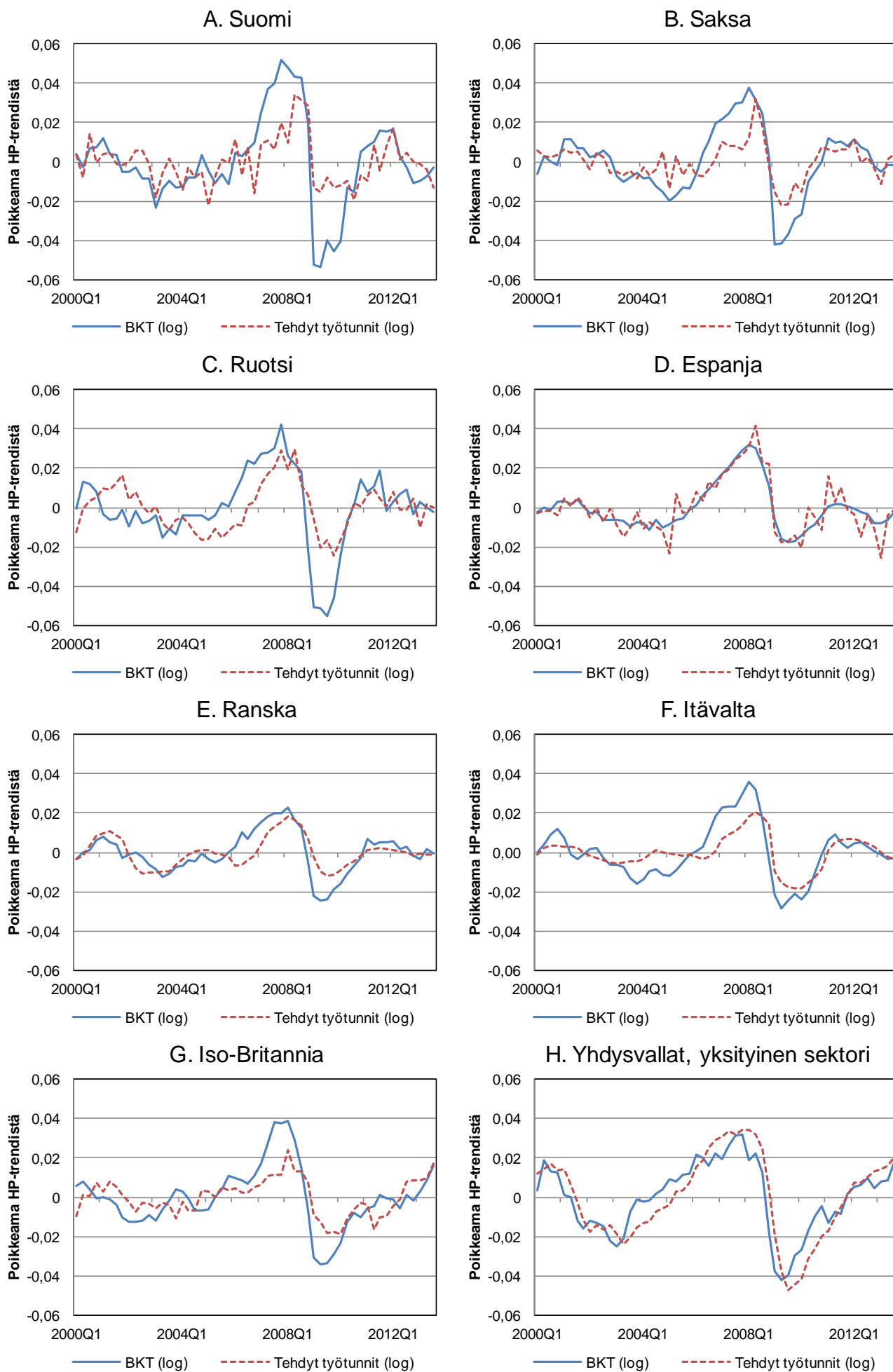
²⁴ Työpanoksen muutos = työllistä kohti tehtyjen työtuntien muutos + työllisyyden muutos eli
 $\Delta H/H = \Delta(H/L)/(H/L) + \Delta L/L$, missä H = työpanos ja L = työllisyys.

edellä luetelluissa maissa sekä erityisesti Suomessa ja Ruotsissa. Sen sijaan Espanjassa ja Yhdysvaltain yksityisellä sektorilla työtunnit seurasivat hyvin kiinteästi BKT:n muutoksia, eikä Itävallankaan kehitys ollut kovin kaukana tästä.

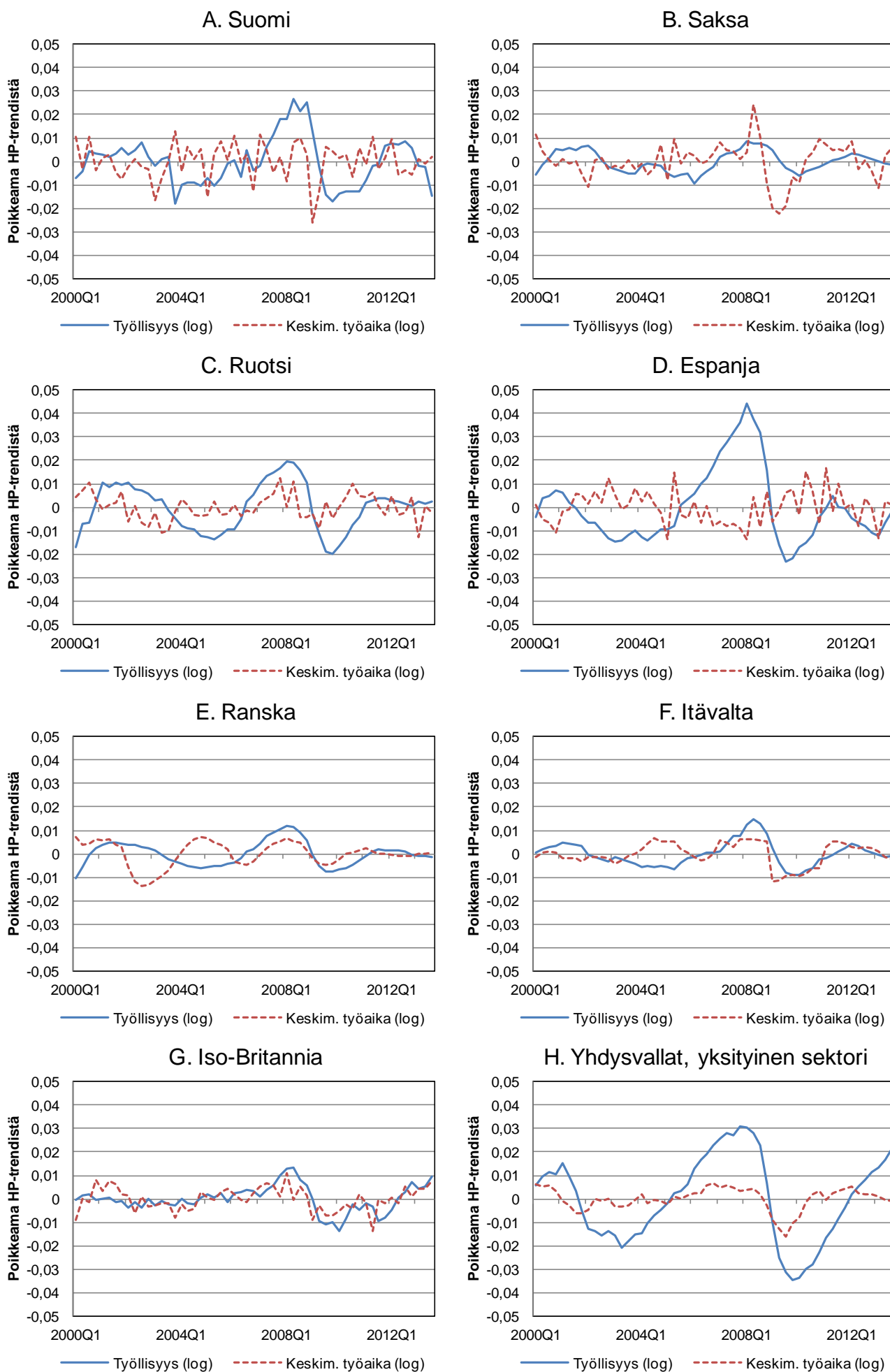
Kuviossa 13 on tarkasteltu puolestaan sitä, mitä kautta tehtyjen työtuntien sopeutuminen on tapahtunut, työllisyyden vai keskimääräisen työajan muutosten kautta. Kuviosta nähdään, että erityisesti Saksan ja Espanjan kehitykset eroavat merkittävästi toisistaan. Saksassa tehtyjen työtuntien aleneminen tapahtui suureksi osaksi keskimääräistä työaika lyhentämällä ja työllisyys heikkeni hyvin vähän. Sen sijaan Espanjassa tehtyjen työtuntien väheneminen selittyy kokonaan työllisyyden heikkenemisellä, sillä keskimääräinen työaika näyttäisi jopa hieman pidentyneen taantuman aikana. Suomessa sopeutuminen näyttäisi tapahtuneen melko suureksi osaksi työllisyyden kautta, mutta taantuman alussa keskimääräinen työaika lyhenyi Suomessa Saksan tapaan merkittävästi johtuen laajoista lomautuksista. Itävallassa noin puolet työtuntien muutoksesta johtui työllisyyden heikkenemisestä ja Ranskassa sekä Iso-Britanniassa osuus oli hieman suurempi. Ruotsissa ja Yhdysvalloissa työllisyyden heikkeneminen vaikutti selvästi keskimääräisen työajan lyhenemistä enemmän työpanoksen supistumiseen.

Työllisten lukumäärä laski siis finanssikriisin jälkeisen taantuman aikana Saksassa ja monissa muissa maissa vähemmän, kuin BKT supistui. Tähän saattoi vaikuttaa irtisanomisten vähäisyys, jolloin tuottavuus työtuntia kohden heikentyi. Toisena selityksenä voi puolestaan olla työntekijöiden keskimääräisen työajan lyheneminen, jolloin työpanos supistui työllisyyttä enemmän. Siihen, kumpi näistä tekijöistä oli voimakkaampi tai koettiin koko ilmiötä lainkaan, vaikuttavat työmarkkinoiden institutionaaliset tekijät, kuten työttömyysturva, irtisanomissuoja, työaikajoustot ja palkanmuodostus.

Kuvio 12. BKT ja työpanos

Kuvio 13. Työllisyys ja keskimääräinen työaika

KIRJALLISUUS

Bakker, B. – Zeng, L. (2013): Dismal Employment Growth in EU Countries: The Role of Corporate Balance Sheet Repair and Dual Labor Markets. IMF Working Paper, WP/13/179.

Bernhard, S. – Gartner, H. – Stephan, G. (2008): Wage subsidies for needy job-seekers and their effect on individual labour market outcomes after the German reforms. IAB discussion paper, No. 2008,21.

Boysen-Hogrefe, J. – Groll, D. (2010): The German Labour Market Miracle. *National Institute Economic Review* 214, R38–R50.

Burda, M. – Hunt, J. (2011): What Explains the German Labor Market Miracle in the Great Recession? *Brookings Papers on Economic Activity* 42(1), 273–335.

Deutsche Bundesbank (2014): President Weidmann puts the Bundesbank's position in the wage debate into perspective.

http://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Topics/2014/2014_07_31_president_weidmann_puts_the_bundesbank_position_in_the_wage_debate_into_perspective.html?startpageAreaId=Teaserbereich&startpageId=Startseite-DE&startpageLinkName=2014_07_30_weidmann_ordnet_bundesbank_position_in_der_lohndebatte_ein+179346

Dustmann, C. – Fitzenberger, B. – Schönberg, U. – Spitz-Oener, A. (2014): From Sick Man of Europe to Economic Superstar: Germany's Resurgent Economy. *Journal of Economic Perspectives* 28(1), 167–188.

Hodrick, R. – Prescott, E. (1997): Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation. *Journal of Money, Credit and Banking* 29, 1–16.

Holland, D. – Kirby, S. – Whitworth, R. (2010): A comparison of labour market responses to the global downturn. *National Institute Economic Review* 211, F38–F42.

IAB [Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung] (2010): Der Arbeitsmarkt schließt an den vorherigen Aufschwung an. *IAB Kurzbbericht 18/2010*, Nürnberg.

Kauhanen, A. – Saukkonen, S. (2011): Miksi Saksa menestyy? Talous- ja työmarkkinaudistusten rooli Saksan taloudellisessa menestyksessä 2000-luvulla. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos Etlä, Helsinki.

Krebs, T. – Scheffel, M. (2013): Macroeconomic Evaluation of Labor Market Reform in Germany. *IMF Economic Review* 61, 664–701.

Meager, N. – Speckesser, S. (2011): Wages, productivity and employment: a review of theory and international data. EEO Thematic Report, European Employment Observatory.

Möller, J. (2010): The German labor market response in the world recession – de-mystifying a miracle. *Zeitschrift für ArbeitsmarktForschung* 42(4), 325–36.

Schmöller, M. (2013): Näkökulma Saksan "työllisyysihmeeseen": työmarkkinatoteumat ja hyvinvointi työmarkkinoiden muutoksen jälkeen. BoF Online 9/2013.

Tulo- ja kustannuskehityksen selvitystoimikunta (2013): Selvitys eurooppalaisesta työvoimakustannus- ja palkkakehityksestä.

Wippermann, C. (2012): Frauen im Minijob – Motive und (Fehl-) Anreize für die Aufnahme geringfügiger Beschäftigung im Lebenslauf. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend.